

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

WOENSDAG 20 JANUARI 1943

No. 1409

HOOFDREDACTEUR:
M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:
H. W. Lambers (Rotterdam).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD: Blz.

De maatschappelijke beteekenis der natuurwetenschappen door Prof. Dr. H. R. Kruyt	30
Overheidsmaatregelen tot beheersching van het loonpeil door Dr. W. F. de Gaay Fortman	32
Beheersching van de productie als grondslag van de levensmiddelenvoorziening in oorlogstijd door Jan D. Rempt	35
Ingezonden stukken.	
Kostprijs en efficiency bij banken door J. H. H. A. Lasance, met naschrift van M. C. Wintersteijn ..	37
Boekbesprekingen.	
Groothandel en Scheepvaart, bespr. door P. G. Rijder	38
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	39
Maandcijfers.	
Indexcijfers van Nederlandsche aandeelen	40
Statistieken.	
Bankdisconto's — Wisselkoersen — Stand van 's Rijks Kas — Bankstaten	41

GELD- EN KAPITAALMARKT.

De geldmarkt staat nog steeds onder den invloed van factoren, die wij in ons vorig overzicht hebben geschetst, en waarbij men op de markt een overvloed van middelen ziet hunkeren naar emplot, terwijl tegelijkertijd de Schatkist voor rond f 270 miljoen papier rechtstreeks bij de centrale bank heeft ondergebracht, maar desondanks niet in staat is om de logische en ook usantieele operatie van overheveling van een gedeelte der financiering van centrale bank naar geldmarkt te volbrengen. Een wonderlijke en onbegrijpelijke situatie, die waarschijnlijk voorbestemd is nog eenigen tijd te duren, omdat nu eenmaal de groote plaatsing van schatkistpapier bij De Nederlandsche Bank in het begin van het jaar betrekkelijk langlopend papier betrof; waarmee de Schatkist het plaatsen op de open markt voor eenigen tijd heeft geblokkeerd. Zoodra de volgende maand en begin Maart rond f 100 miljoen noodig zal zijn voor aflossing van uitgelote obligatiën der leeningen 1938 en (4 %) 1941 zal in elk geval de Schatkist weer kunnen voldoen aan de vraag naar discontomateriaal op de open markt.

De obligatiemarkt bleef over het algemeen vast gestemd. De nieuwe leening heeft af en toe een koers van 99½ % — de prijs van uitgifte dus — behaald, maar deze drempel kon toch nog niet worden overschreden. Gezien de loopende limites is het niet ondenkbaar, dat de koers nog wel even op dit punt blijft hangen. Ook de 3—3½ % leening 1938 bleef vast, met het gevolg, dat de marge tusschen deze leeningen en de beide 3½ % leeningen, waarvan wij reeds de vorige keer konden zeggen, dat zij was ingekrompen, nog verder terugliep. Op het oogenblik is de marge tusschen de gestaffelde leening en de nieuwe 3½ % leening rond 1½ punt, terwijl op het huidige niveau van den rentestand die afstand rond 2½ punt moest bedragen. De nieuwe leening is dus onderschat ten aanzien van de gestaffelde leening.

Het ziet er naar uit, dat in de komende weken de stemming op de obligatiemarkt vaster zal worden, wanneer althans niet andere factoren dan de natuurlijke vraag naar beleggingsmateriaal, die moet voortvloeien uit de aflosbaarstelling van rond f 100 miljoen staatsobligatiën, het koersverloop beïnvloeden, zooals dat in het eind van de vorige week een oogenblik het geval was.

De aandelenmarkt bleef uitermate vast gestemd. Het aanbod van materiaal is uiterst beperkt zoodat het koersniveau voortdurend verder omhoog wordt geschroefd. In de overzeesche fondsen, waarvoor de stopkoersen gelden, komt onder die omstandigheden natuurlijk nog steeds geen notering tot stand, behoudens een enkele uitzondering.

DE MAATSCHAPPELIJKE BETEKENIS DER NATUURWETENSCHAPPEN.

De „Werkgemeenschap van Wetenschappelijke Organisaties in Nederland” (waartoe al onze grote wetenschappelijke verenigingen en genootschappen behoren) heeft onlangs een boek gepubliceerd, waarin alle instituten opgesomd zijn, die zich bewegen op het gebied van de natuurwetenschappen, de medische of de technische wetenschappen; bovendien wordt daarin vermeld, wat deze instituten in de laatste vijf jaren hebben gedaan en wat hun werkprogramma voor de komende periode is¹⁾. Dit boek is een novum; er zijn wel eens algemene overzichten van de wetenschappelijke prestaties in Nederland geschreven²⁾, maar een dergelijke volledige catalogus kenden wij tot nog toe niet.

Dat alle begin moeilijk is, erkent het Bestuur der Werkgemeenschap in zijn voorwoord volledig. Als over vijf jaren een nieuwe druk verschijnt, zal er zeker meer homogeniteit bereikt worden dan deze eerste maal; het is niet eenvoudig zo individualistische mensen als geleerden tot uniforme samenwerking te brengen³⁾. Maar het is verheugend, dat deze eerste poging doorgezet is en tot een betrekkelijk volledig en bruikbaar resultaat heeft geleid.

Het verkregen overzicht van wat er in Nederland gebeurt op het gebied van zuivere en toegepaste wetenschap geeft aanleiding zich er op te bezinnen, wat de maatschappelijke betekenis van dit alles is en zich daarna de vraag voor te leggen, of aan alle ten deze te stellen eisen op verantwoordelijke wijze is voldaan.

De beoefening der zuivere wetenschap is allereerst een cultuurdaad; het natuurwetenschappelijk denken is sinds eeuwen een belangrijk element in het begrip der mensheid. Het ontwikkelt zich meer en meer, dank zij het onafgebroken onderzoek, dat experimenteel en theoretisch verricht wordt. Het cultuurniveau ener gemeenschap wordt daarom mede bepaald door de kracht van het natuurwetenschappelijk denken in die gemeenschap. Geldt dit allereerst op geestelijk gebied, de invloed der natuurwetenschap op het materiële leven komt in niet mindere mate tot uiting. De doorwerking der zuivere wetenschap tot toegepaste wetenschap heeft zich immers juist op het gebied der natuurwetenschap krachtig gemanifesteerd. Is de toegepaste wetenschap ondenkbaar zonder de zuivere, de eerste heeft menigerlei impuls van de laatste ontvangen, zodat zij, hoewel onderscheiden, een ongescheiden geheel vormen⁴⁾. In het hierboven genoemde werk heeft men dan ook de indeling naar de wetenschapstakken gekozen (wiskunde, natuurkunde, scheikunde, plantkunde, geneeskunde enz.) en daarin de instituten voor zuivere en die voor toegepaste wetenschap door elkander opgenomen. Terecht, want de culturele betekenis van beide is gelijkwaardig (hoewel niet geheel gelijksoortig) en de indeling naar de wetenschapstakken is ook voor beide vrijwel doorvoerbaar.

Het toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek.

De maatschappelijke betekenis van het toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek is zo vanzelfsprekend, dat

¹⁾ „Natuurwetenschappelijk Onderzoek in Nederland. Een overzicht van hetgeen in de laatste vijf jaren in Nederland verricht is op het gebied der natuurwetenschappen, der medische en der technische wetenschappen”, verzameld en uitgegeven door „De Werkgemeenschap van Wetenschappelijke Organisaties in Nederland”, 1942. N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam.

²⁾ Bijv. J. Huizinga en J. van der Hoeve, „Vijftmaal vijf en twintig jaar wetenschap in Nederland”, Amsterdam 1941.

³⁾ Er zijn intussen een aantal fouten, die toch gemakkelijk vermeden hadden kunnen worden. Als voorbeeld noem ik het feit, dat ongeveer alle Utrechtse adressen in het geneeskundige deel foutief zijn. Voorts mis ik bij Landbouw het Instituut der Plantenziektkundige Dienst en het Centraal Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek, beide te Wageningen; bij plantkunde het Botanisch Laboratorium van Prof. Koningsberger en het Cantonpark-instituut te Baarn, enz.

⁴⁾ Zie over de verhouding van „Zuivere wetenschap, toegepaste wetenschap en wetenschapstoepassing” mijn openingsrede van de 166ste vergadering van het Prov. Utr. Gen. v. Kunsten en Wetenschappen (Verslag van dat Genootschap 1939, blz. 12—31).

toelichting ten deze nauwelijks nodig is. Als ik op mijn schrijftafel rondkijk, zie ik een telefoontoestel, een lamp met elektrische gloeilamp, er is een bakeliet bakje, een foto... allemaal gevolgen van het toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek. Laat ik er een uitkiezen: de kunsthars, die trouwens niet alleen in het bakje verwerkt is, maar ook in ruime mate in het tafelfoeltoestel. De zuivere wetenschap der organische chemie heeft ons meer dan een half miljoen stoffen leren kennen; van bepaalde individuen daaruit is gebleken, dat zij, zelfstandig of met andere, kunnen condenseren en dan harsachtige stoffen geven. De toegepaste wetenschap heeft nu gezocht, hoe deze condensatieprocessen geleid moeten worden om een materiaal van maximaal nuttige eigenschappen te krijgen. Voor die condensatiebeheersing moest weer teruggegrepen worden op een andere zuivere wetenschap, de fysische chemie. Is het materiaal zo ontdekt, dan moet het vraagstuk der hanteerbaarheid weer opgelost worden, teneinde uit het materiaal op praktische wijze gebruiksvorwerpen te maken. De zo gevonden kunstharsen vervangen eboniet, harde houtsoorten, hoorn, de doorzichtige types, het glas, veelal met deugden boven de oude materialen, hetzij in eigenschappen, hetzij in prijs.

Het zijn intussen niet alleen nieuwe materialen, die de natuurwetenschappen ons geleverd hebben, zij oefenden een niet minder diepgaande invloed uit op de voortbrenging der oude waren. Elke industrie is in deze laatste halve eeuw van snelle ontwikkeling der zuivere en der toegepaste wetenschap gerevolutionneerd, elk onderdeel is gerationaliseerd; wie die ontwikkeling niet gevolgd heeft, is op een zo hoog kostprijsniveau gebleven, dat de productie niet lonend meer is. De land- en tuinbouw, de veeteelt en de zuivelbereiding, ze zijn alle door de uitkomsten der natuurwetenschappen diepgaand gewijzigd. Het jongste verleden leert, dat ook in de toekomst hij, die niet tijdig zich zal aanpassen aan vernieuwde werkwijzen, het spoedig zal afleggen tegen zijn gemoderniseerde concurrenten.

„Research”, het doelbewust zoeken naar nieuwe producten, naar nieuwe werkwijzen of naar nieuw gebruik van bekende producten, het is dan ook aan de orde van de dag in elke bedrijfstak, die zich ervan verzekeren wil ook in de toekomst op lonende wijze te kunnen produceren. Want „wie niet „bij” is, is achter en wie geen research bedrijft, raakt achter”. Dit speurwerk wordt in de eerste plaats door vele ondernemingen ten eigen bate verricht; het boek der Werkgemeenschap noemt van zulke *ondernemingsresearch*-instellingen⁵⁾ bijv. het laboratorium van Philips te Eindhoven, van de Bataafsche Petroleum Maatschappij te Amsterdam, van Organon te Oss (merkwaardigerwijze niet dat van de Kunstzijde te Arnhem). Maar in vele gevallen is het efficiënter, dat een bedrijfstak gezamenlijk research bedrijft; als voorbeelden van zulke *gemeenschappelijke research* vindt men o.a. vermeld: het Station voor Maalderij en Bakkerij te Wageningen, het Laboratorium van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland, de Gasstichting te den Haag (weer niet vermeld is bijv. het Instituut voor Suikerbietenenteelt te Bergen op Zoom). Dit zijn alle instellingen, die door een groep belanghebbenden in het leven zijn geroepen en door hen worden gefinancierd. En dan is er de *openbare research*, die niet voor en door één onderneming of voor en door één bedrijfstak wordt bedreven, maar die voor alle belanghebbenden openbare research verricht. Het oudste voorbeeld daarvan leveren de landbouwproefstations, die door de Staat in het leven zijn geroepen en onderhouden worden ten bate van de landbouwende bevolking. De Regering heeft ook in latere jaren voor andere takken van het bedrijfsleven voorlichtings- en researchdiensten ingesteld, maar het is op den duur gebleken, dat de Staat hiervoor niet het aangewezen leidende lichaam is, dat op deze wijze de eenheid en de

⁵⁾ Ik volg de door mij gebruikte benamingen in mijn rapport voor de jongste Efficiencydagen, „Organisatie van Research en Voorlichting”, Ned. Inst. voor Efficiency, Publicatie 213, 1942.

deskundige leiding ontbraken. Daarom is voor deze researchvorm door de wet van 30 October 1930 de Organisatie voor het Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek in het leven geroepen; het heeft grote moeite gekost dit lichaam te doen functioneren⁶⁾, maar sinds korte tijd is althans op het gebied van de nijverheid en van het voedingsonderzoek een werkende organisatie gerealiseerd. In het boek der Werkgemeenschap vindt men bijv. vermeld het Rubberinstituut te Delft, het Centraal Instituut voor Materialenonderzoek te Rijswijk—Delft, het Instituut voor Grafische Techniek te Amsterdam, het Keramisch Instituut te Gouda, het Centraal Instituut voor Voedingsonderzoek te Utrecht.

Deze opsmmingen in het besproken werk geven aanleiding ons te verheugen over de veelvuldigheid van instituten, die de zo dringend nodige voorlichting kunnen leveren aan de verschillende takken, die onze volkswelvaart bewerkstelligen. Daarvoor is te meer reden bij hem, die uit ervaring weet, dat er in het algemeen ernstig en met succes in deze instellingen wordt gewerkt. Niet dat het alles „pour le mieux dans le meilleur des mondes” is, er ontbreekt zeker nog een en ander: lang niet alle werkwijzen en producten hier te lande zijn van de eerste klasse, noch op landbouw- noch op nijverheidsgebied, en er ontbreken nog bedrijven, die node gemist worden. Lang niet alle instituten beschikken over de middelen om zich zo te ontwikkelen, als wel wenselijk zou zijn met het oog op de behoeften; niet alle leiders weten nog hun werkprogramma volledig aan te passen aan de dringende eisen der bedrijven. Maar dat neemt niet weg, dat er goed en vruchtbaar werk wordt gedaan en dat het vertrouwen van nijverheid en landbouw in deze instituten is gevestigd.

Intussen zou men zich de vraag kunnen stellen, of al deze instellingen, elk met zijn staf van academisch gevormde onderzoekers, zijn hulppersoneel, zijn kostbaar instrumentarium, economisch wel verantwoord zijn. Dat toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek noodzakelijk is, hebben wij zoëven reeds gezien voor de modernisering van het bedrijf, voor de yerlaging der kostprijzen, voor de totstandkoming van nieuwe bedrijven. Maar gaas de aldus te bereiken voordelen wel uit boven de aan research te besteden kosten? Dat het antwoord op deze vraag bevestigend moet luiden, volgt wel uit de ervaring onzer industrieën, die een eersterangpositie in de wereld innemen, zoals Philips, de Bataafse, de Kunstzijde; dank zij hun research fabriceren zij de hoogst geclasseerde producten en breiden nochtans van jaar tot jaar hun researchdiensten uit. Op de jongste Efficiencydagen merkte één der leiders dier instituten terecht op, dat als men geen research bedreef, men óf achteraan zou geraken óf een veelvoud van de thans voor research bestede gelden aan licenties zou moeten betalen. Alleen daarom dus zijn researchkosten als assurantiepremies te beschouwen en even redelijk als die tegen brand, molest of bedrijfsstoornis. Maar bovendien brengt de research met zijn kritische en creatieve geest een element van frisheid in het bedrijf, die met geen licenties te koop is. De voortdurende geestelijke spanning, die de natuurwetenschappen zo krachtig zich doet ontwikkelen, dringt op deze wijze ook in de bedrijven door en houdt deze op het hoogste momenteel bereikbare peil.

Intussen, gezien de kostbaarheid van goede research, is het vraagstuk der efficiënte organisatie dringend. Ik heb daar onlangs uitvoeriger óver geschreven⁷⁾ en wil hier slechts volstaan met enkele opmerkingen ten aanzien van de andere vormen van research dan die ener enkele onderneming. Dat de gemeenschappelijke research door de samenwerkende partners wordt bekostigd, spreekt vanzelf. Maar men heeft zich vaak op het standpunt gesteld, dat de overige research door de Staat bestuurd en bekostigd diende te worden. Nu is er in de algemene research ongetwijfeld een element van algemeen belang, dat redelijker-

wijze ten laste van de gemeenschap en daarom van de Staat behoort te worden gebracht. Maar de eerste belanghebbenden zijn de bedrijven, die van de industrie, van de landbouw, van de visserij, van de mijnbouw. Het is dus wenselijk, dat in het beheer hun deskundige leiding vertegenwoordigd is, het is redelijk, dat zij hun aandeel in de kosten op zich nemen. De organisatievraag is dus tweeledig, één van beheer der instituten (en hun coördinatie) en één van financiering. Wij beschikken over de organen, aan wie die functies kunnen worden opgedragen.

Wat het beheer betreft, hebben wij de Organisatie „T.N.O.” (Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek); waarover boven reeds sprake was; in alle besturen, die onder deze organisatie werken, zijn steeds de belanghebbenden en de wetenschap vertegenwoordigd en de Overheid voorzoverre deze er belangstelling voor heeft. Bovendien is de organisatie zo gebouwd, dat er coördinatie tussen de instituten is, waardoor doublures worden vermeden en een onderlinge bevruchting van het werk wordt bevorderd. „Eenheid en deskundige leiding”, zo heeft Prof. I. P. de Vooy's het „T.N.O.”-systeem bondig gekarakteriseerd. Door dus alle instituten voor niet louter private research onder „T.N.O.” te brengen is een goede organisatie ge-waarborgd.

De financiering, mede door belanghebbenden, is mogelijk geworden door de organisatie van het bedrijfsleven in de tweërlei vorm, die ik kortelijks met de namen Woltersom en Louwes kan kenmerken. Aangezien alle bedrijven in den lande tot deze organisaties behoren, kunnen langs deze weg de kosten van research billijk over belanghebbenden worden verdeeld. Of hiertoe een bedrijfsgroep, een vak- of ondervakgroep, dan wel een hoofdbedrijfschap of een bedrijfschap in aanmerking komt, zal van geval tot geval moeten worden uitgemaakt, maar in deze organisaties ligt de basis voor een redelijke financiering. Een der grote voordelen, die dan tevens bereikt worden, is, dat de betrokken organisatie het station als een eigen instelling gaat voelen en het contact tussen researchinstelling en bedrijfsleven, voorwaarde voor succesvolle werkzaamheid, levend wordt. Bovendien kan de betrokken organisatie dan „T.N.O.” adviseren, welke bedrijfsdeskundigen aan de leiding van het instituut dienen deel te nemen.

Het zal wellicht hier in Nederland enige moeite kosten het bedrijfsleven er aan te gewennen, dat het zelf de openbare research, die te zijnen behoeve wordt bedreven, mede moet financieren. De Staat heeft de mensen hier verwend door alles voor eigen rekening te nemen; op den duur is dat te bezwarend geworden, de instituten kregen onvoldoende geld- en dus hulpmiddelen, het bedrijfsleven werd sceptisch ten aanzien dier instellingen. Maar in een aantal gevallen is thans reeds gebleken, dat men bereid is zijn deel in leiding en betaling op zich te nemen, vooral bij de instellingen, die een vakgroep rechtstreeks als vakbelang aanvoelt. Moelijker wordt het ten aanzien van algemene instituten; men zal daar niet bij vakgroepen, maar bij hogere organen moeten aankloppen. Neem bijv. het vraagstuk der brandstoffeneconomie, wie heeft daar eigenlijk geen belang bij? In zekere gevallen zal dus een bedrijfsgroep, eventueel een hoofdgroep, de financiering moeten leiden en als adviesinstantie voor de bestuursvervulling moeten optreden.

De beoefening der zuivere wetenschap.

Dit alles gold de *toepassing* der wetenschap. Maar het boek der Werkgemeenschap bevat evenzeer de talrijke instituten voor de beoefening der *zuivere* wetenschap, die voornamelijk aan onze universiteiten en hogescholen zijn gevestigd. Laten wij niet vergeten, dat daar de springbron voor al het andere gelegen is, om tweërlei reden. In de eerste plaats, omdat de toepassing der wetenschap die wetenschap zelf veronderstelt. Kwijnen de kennis en de beoefening daarvan, dan kunnen de gevolgen voor de toegepaste wetenschap en de realisering ervan in het maat-

⁶⁾ Zie hierover de onder ⁴⁾ geciteerde rede.

⁷⁾ Zie het rapport onder ⁵⁾ genoemd.

schappelijk leven niet uitblijven. En in de tweede plaats: aan onze universiteiten en hogescholen moeten de mannen opgeleid worden, die straks het werk aan de research-instellingen moeten leiden en uitvoeren. Hun waarde wordt voor een groot deel bepaald door die van het milieu, waarin ze hun vorming gekregen hebben.

Nu zal men wellicht menen, dat wij op dit punt gerust kunnen zijn: de Nederlandse natuurwetenschap neemt in de wereld een vooraanstaande positie in, de vele Nobelprijzen in deze eeuw aan Nederlandse natuuronderzoekers verleend, geven daarvan tot op zekere hoogte getuigenis. Maar toch meen ik, dat men ten deze niet onbezorgd mag zijn. De verre ontwikkeling der natuurwetenschappen in de laatste decennien stelt voortdurend hogere eisen aan de hulpmiddelen nodig om verder te komen; toestellen, waarvan de prijs in guldens vier, ja vijf cijfers telt, zijn geen uitzonderingen. De toestand van 's Rijks Schatkist, die vrijwel alle universiteits- en hogeschoollaboratoria moet bekostigen, schiet nu al tekort: in de researchlaboratoria der grote ondernemingen treft men apparaten aan, waaraan de laboratoria van het Hoger Onderwijs niet kunnen denken. Hulp van particulieren of van Nederlandse ondernemingen komt hier praktisch niet voor, in tegenstelling tot de Verenigde Staten, Duitsland en Engeland, waar zulke hulp aan de orde van den dag is, ja, van het Amerikaanse Rockefellerfonds is de enige belangrijke steun afkomstig geweest, die onze universiteiten in de jaren vóór de oorlog ervaren hebben; de Technische Hogeschool te Delft was onlangs gelukkiger met een bedrag, dat door de industrie ter beschikking van het Hogeschoolfonds werd gesteld, teneinde de researchopleiding aan die inrichting te bevorderen. Ook hier heeft de Staat ons vermeld; het bedrijfsleven voelt het verband tussen wetenschap en maatschappij — en zijn financiële consequenties — onvoldoende.

Jan Pietersz. Coen schreef in 1614 uit Indië aan de bestuurders der O.I. Compagnie: „Per experientie behoort den Heeren wel bekend te wesen dat in Indien de handel gedreven ende gemainteneert moet worden onder schuttinge ende faveur van U eygene wapenen; ende dat de wapenen gevoert moeten worden van de proflyten die met den handel syn genietende. Invoege dat de handel sonder d'oorloge, noch d'oorloge sonder den handel niet gemainteneert connen worden". Men zou deze vermaning kunnen toepassen op de verhouding tussen wetenschap en maatschappij: de maatschappelijke bloei kan niet gehandhaafd worden zonder de steun der wetenschap en de wetenschap kan niet bloeien zonder de steun der maatschappij, en het is juist, deze aan de te behalen „proflyten" te ontlennen!

Ten aanzien van de steun aan de zuivere wetenschap is het twijfelachtig, welk orgaan hier de financiering zou moeten verzorgen. Wellicht is het goed de in België gekozen oplossing te volgen, hoewel ook andere wegen openstaan. In 1928 werd onder patronaat van Koning Albert door Minister Francqui het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek bijeengebracht. Blijkens het jaarverslag 1940—'41 beschikt het over ruim 130 miljoen franken; industrie en bankwereld hebben dat bedrag bijeengebracht. Het steunt het wetenschappelijk onderzoek, zowel op zuiver als op toegepast wetenschappelijk gebied, voornamelijk door hulpmiddelen voor onderzoek beschikbaar te stellen en door jonge researchwerkers te steunen⁸⁾.

Het boek der Werkgemeenschap, dat louter instellingen, hun inrichting en hun werk opnoemt, gaf ons aanleiding in te gaan op de betekenis van het vermelde voor de maatschappij, waarin die instellingen gegroeid zijn. Gegeven het enorme belang van een zuiver wetenschappelijk leven voor onze cultuur en van een bloeiend productie-apparaat in de naaste, zowel als in verdere toekomst, scheen het de moeite waard te overwegen, waar de verantwoordelijkheden op dit terrein liggen.

H. R. KRUYT.

⁸⁾ Behalve de veertien jaarverslagen levert het tienjaren-overzicht van P. Beghin alle informatie over dit belangrijke lichaam (Uitgaven van het Nat. Fonds, 11 Egmontstraat, Brussel).

OVERHEIDSMAATREGELEN TOT BEHEERSCHING VAN HET LOONPEIL.

Het regeeringsstandpunt in de dagen onmiddellijk vóór het uitbreken van den oorlog.

De in ons vorig artikel¹⁾ geschetste bevoegdheden van de Regeering op loongebied waren voor tijden van oorlogsdreiging en oorlog onvoldoende. Dat de Regeering dit eveneens inzag, blijkt uit de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer betreffende het wetsontwerp tot instelling van een Fonds voor de economische verdediging. Met betrekking tot de prijzen der eerste levensbehoeften verklaarde de Regeering daarin het de meest aangewezen politiek te achten tegenover de omstandigheden, welke een prijsverhoogende werking hebben, maatregelen te stellen, welke een remmend invloed op de prijsstijging uitoefenen. Als één van die maatregelen noemde de Regeering het zooveel mogelijk voorkomen, dat te ruime loonsverhoogingen worden toegepast. „Met name zal bezwaar gemaakt moeten worden tegen het systeem van de zgn. glijdende loonschaal, waarbij de loonen op gezette tijden met het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud in overeenstemming worden gebracht. Dit systeem moet ongewenscht worden geacht, niet alleen omdat dit de werking van de meergenoemde spiraalbeweging sterk in de hand zou werken — zeer ten nadeele van die groepen onzer bevolking zooals bijv. kleine zelfstandigen, rentetrekken, die hun inkomsten niet op deze wijze vermeerderd zien — doch ook, omdat bij deze methode van loonbepaling aan een zoo belangrijken factor als den bedrijfstoestand geen betekenis wordt toegekend. Voorts geldt ten aanzien van de toepassing van de glijdende loonschaal ook nog dit bezwaar, dat onder de huidige omstandigheden een niet voortdurend gecorrigeerd indexcijfer een minder juiste grondslag voor zoodanige methode van loonbepaling vormt. Immers daarin komt bijv. het door prijsstijgingen veelal anders gerichte werkelijke verbruik niet tot uiting.”²⁾

Ingrijpen der bezettende macht op het gebied der loonen.

Enkele dagen na het uitbrengen dezer Memorie werd ook Nederland in den oorlog betrokken; haar daarin ontwikkelde plannen heeft de Regeering dus niet tot uitvoering kunnen brengen. Door de bezettende macht werd evenwel terstond ook op loongebied ingegrepen. In een bekendmaking van den Opperbevelhebber der Duitse legergroep van 18 Mei 1940 werd de verhooging van loonen boven het peil, op den dag der bezetting vastgesteld, verboden, in zoverre geen uitzonderingen uitdrukkelijk toegelaten waren. Tevens werd medegedeeld, dat door het krijgsgerecht zouden worden gestraft opruiing tot staking, het moedwillig nederleggen van den arbeid, werkstaking en het verhinderen van werkwillige elementen.

Direct na de bezetting was er aanvankelijk weinig te bespeuren van een tendens tot loonsverhoging. De vrij summere bepaling van den Opperbevelhebber der Duitse legergroep dienaangaande eischte daarom den eersten tijd geen uitgebreide voorziening. Het verbod van staking en uitsluiting maakte echter terstond het treffen van een verdere maatregel en wel van één van overwegend sociale strekking noodig. Tal van ondernemingen hadden door oorlogsgeweld schade geleden, sommigen waren zelfs geheel verwoest. Daarnaast was het tallozen ondernemers duidelijk, dat zij door het wegvallen van den aanvoer van grondstoffen en importproducten hun onderneming na korter of langer tijd aanzienlijk zouden moeten inkrimpen

¹⁾ „Overheidsbemoeiing met de vaststelling van loonen" in „E.-S.B." van 13 Januari 1943.

²⁾ Bijlagen Handelingen Tweede Kamer zitting 1939/40, no. 235, 11, blz. 15 e. v.

Voor de betekenis van de indexcijfers ter bepaling van de hoogte van de kosten van het levensonderhoud vgl. Blind, „Die Berücksichtigung von Verbrauchsänderungen bei der Berechnung der Meszziffer der Lebenshaltungskosten", „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik", Juni 1942.

of zelfs stopzetten. In den eersten tijd na de bezetting vonden dan ook in tal van ondernemingen vaak drastische loonsverlagingen plaats.

Daar den arbeiders het recht tot staken ontnomen was, moest op andere wijze het totstandbrengen van onredelijke loonsverlagingen worden tegengegaan. Bij besluit van 24 Mei 1940, S. O. 800, bepaalde de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht daarom, dat een arbeider in een onderneming, wiens loon na 9 Mei 1940 in onredelijke mate was verlaagd of wiens arbeidsvoorwaarden overigens sindsdien belangrijk ongunstiger waren geworden, zich dienaangaande tot het College van Rijksbemiddelaars kon wenden. Het College moest tusschen partijen trachten te bemiddelen. Slaagde het daarin niet, dan kon het zelf een regeling voorstellen.

Eenigszins buiten het kader van deze vooral op het belang van den individueelen arbeider ingestelde regeling viel de bepaling, dat, in geval een der partijen bij een collectieve arbeidsovereenkomst van oordeel was, dat de overeenkomst gewijzigd diende te worden en de andere partij haar medewerking daartoe niet wilde verleenen, de eerstbedoelde partij eveneens de tusschenkomst der Rijksbemiddelaars kon inroepen³⁾.

Door dit besluit kregen de Rijksbemiddelaars een geheel andere taak dan hun bij de Arbeidsgeschillenwet 1923 was opgedragen. Het besluit van den Opperbevelhebber knoopte in zoverre bij deze wet aan, dat het den Rijksbemiddelaars opdroeg naar aanleiding van bij hen ingekomen klachten allereerst tusschen partijen te bemiddelen. Nieuw was echter het hun toekennen van het recht bij mislukking der bemiddeling een bindende beslissing te geven; nieuw was ook, dat de nieuwe taak niet werd opgedragen aan de Rijksbemiddelaars individueel, ieder voor zooveel zijn district betrof, doch aan het College van Rijksbemiddelaars.

De verdere ontwikkeling.

Bij de verordening no. 111/1940 van 27 Augustus 1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende het verbod van verlaging van loonen en salarissen werd het besluit van den Opperbevelhebber van 24 Mei 1940 ingetrokken. Deze verordening bond iedere loonsverlaging, waarover werkgever en arbeider het niet eens waren geworden, aan een voorafgaande vergunning. Ook met het verleenen van deze vergunningen werd het College van Rijksbemiddelaars belast.

Noch het besluit van den Opperbevelhebber, noch de verordening no. 111/1940 gaven der Overheid echter de mogelijkheid een langzamerhand noodzakelijk geworden politiek van beheersching van het loonpeil te voeren. De onmiskenbare stijging der prijzen en dientengevolge de stijging van de kosten van het levensonderhoud maakte rigoureuze handhaving van het prijs- en loonpeil noodzakelijk. Met betrekking tot de loonen bestond het door den Opperbevelhebber der Duitse legërgroep uitgevaardigde verbod van loonsverhoging, doch met de handhaving daarvan was geen instantie van het civiele bestuur belast. Verschillende ondernemers voerden dan ook op eigen gezag loonsverhogingen in; de op grond van de Crisis-Organisatiebeschikking 1939 voor de verschillende landbouwgebieden aangewezen arbiters beschouwden zich als een instantie, die gemachtigd was uitzonderingen op het verbod toe te staan. Dit standpunt had tengevolge, dat in doorsnee genomen door de verplichte arbitrages het loonpeil in den landbouw in het seizoen 1940/41 met 10 % werd verhoogd.

³⁾ Van de hier besproken bevoegdheid heeft het College eenmaal gebruik gemaakt door op verzoek van de werkgevers-contractanten bij de collectieve arbeidsovereenkomst voor de electrotechnische industrie te Amsterdam de in die overeenkomst opgenomen glijdende loonschaal buiten werking te stellen. Zie de desbetreffende beschikking in „Rechterlijke Beslissingen inzake de Wet op de arbeidsovereenkomst“, „Tijdschrift voor arbeidsrecht“, 26e serie, blz. 53 e. v.

Het absolute verbod van loonsverhoging begon voorts tegevalde van de aanzienlijke prijsstijging in de laagst betaalde bedrijven een sociaal bedenkelijke uitwerking te vertoonen.

Al deze factoren hebben geleid tot de uitvaardiging van de verordening no. 217/1940 van 28 November 1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende de totstandkoming van regelingen inzake loonen, salarissen en andere arbeidsvoorwaarden, waarbij het voeren van de loonpolitiek in den ruimsten zin aan het College van Rijksbemiddelaars werd opgedragen.

Deze verordening had kennelijk allereerst een economisch doel, nl. in nauwe samenwerking met de met de prijsbeheersching belaste organen het voeren van een politiek van beheersching van het loonpeil van overheidswege mogelijk te maken. Allereerst verbood zij in collectieve arbeidsovereenkomsten bepalingen op te nemen, welke een wijziging van de loonen afhankelijk maken van het intreden van bepaalde omstandigheden, welke niet direct de tusschen werkgevers en werknemers bestaande verhouding raken, en maakte dus het vaststellen van glijdende loonschalen onmogelijk. Men mag aannemen, dat hiertoe dezelfde overwegingen hebben geleid als te dezen aanzien zijn ontwikkeld in de hierboven geciteerde Memorie van Antwoord betreffende het wetsontwerp tot instelling van een Fonds voor de economische verdediging.

Vervolgens schreef de verordening een voorafgaande goedkeuring van nieuwe collectieve arbeidsovereenkomsten en van wijzigingen in bestaande collectieve arbeidsovereenkomsten voor, voorzover daarbij verhogingen van bestaande loonen waren voorzien, en bond zij in het algemeen iedere loonsverhoging aan een voorafgaande goedkeuring.

Naast economische had de verordening echter ook sociale beteekenis. Immers door de mogelijkheid van goedkeuring van loonsverhogingen te scheppen, opende zij een weg om in bepaalde gevallen de langzamerhand gegroeide, hier en daar zelfs gevaarlijke, spanningen tusschen prijzen en loonen te verminderen. In de tweede plaats handhaafde zij uitdrukkelijk de mogelijkheid van algemeen verbindend-verklaring van collectieve arbeidsovereenkomsten; de Secretaris-Generaal van het Departement van Sociale Zaken werd gemachtigd zijn bevoegdheden dienaangaande aan het College van Rijksbemiddelaars over te dragen. En tenslotte, doch niet in de laatste plaats, kreeg het College de bevoegdheid, *ter bescherming van de arbeiders*, regelingen van loonen en andere arbeidsvoorwaarden bindend vast te stellen, indien de regeling daarvan bij collectieve arbeidsovereenkomst noodzakelijk leek, doch desondanks zulk een overeenkomst niet tot stand kwam. In aansluiting hieraan droeg het eerste uitvoeringsbesluit ingevolge de verordening no. 217/1940 (Ned. Stct. 1940, no. 235), het College van Rijksbemiddelaars op, wanneer de wettelijk tot het aangaan van een collectieve arbeidsovereenkomst vereischte omstandigheden aanwezig waren, allereerst te bevorderen, dat binnen een redelijken termijn een collectieve arbeidsovereenkomst werd aangegaan. Hier was dus een sterke continuïteit met de vroegere Nederlandsche sociale politiek. Eerst wanneer de organisaties van het bedrijfsleven ten aanzien van de vaststelling van loonen in gebreke bleven, zou de Overheid ingrijpen.

In het kader van dit artikel kan worden volstaan met te constateeren, dat het College van Rijksbemiddelaars bij de uitvoering van zijn taak uiteraard nauw moest samenwerken met den Gemachtigde voor de Prijzen⁴⁾.

Aanvankelijk gold bij de uitvoering van verordening no. 217/1940 als beginsel, dat de loonstop zoo streng mogelijk moest worden gehandhaafd. Verhogingen werden alleen toegestaan, wanneer in verhouding tot de beloning voor

⁴⁾ Vgl. H. E. B. Schmalhausen, „Prijspolitiek en loonpolitiek“, in het „Prijzbeheerschingsnummer“ der „E.-S.B.“ van 26 November 1941.

vergelijkbaren arbeid duidelijk een achterstand aanwezig was. In deze periode nam het College in geringe mate zelf het initiatief tot de totstandkoming van regelingen. Uit dezen tijd valt daarom alleen te vermelden een verhooging van de loonen in den landbouw in het seizoen 1941/42 met in het algemeen pl.m. 20 %, welke verhooging in verband met de voor den landbouw vastgestelde richtprijzen toelaatbaar werd geacht, en de totstandkoming van een aantal algemeen verbindendverklaringen, o.a. voor het bouwbedrijf (burgerlijke- en utiliteitsbouw en water-, spoor- en wegenbouw), het boekbinders-, papierwaren- en enveloppenbedrijf, het bakkersbedrijf in Amsterdam, de metaalnijverheid en de leerindustrie. Verschillende van deze algemeen verbindendverklaringen waren op 10 Mei 1940 vrijwel gereed voor afkondiging; de voortzetting van de behandeling der desbetreffende aanvragen moest toen evenwel in verband met de onzekere omstandigheden voorloopig worden gestaakt.

In de hier bedoelde periode van zijn werkzaamheid publiceerde het College ook richtlijnen voor het treffen van regelingen ten behoeve van handelsreizigers, die door de tijdsomstandigheden hun inkomen belangrijk hadden zien verminderen of geheel tot niets terugloopen, waarbij het tevens mededeelde, dat het tot oplegging van op deze richtlijnen gebaseerde regelingen zou overgaan, wanneer de betrokken werkgevers niet vrijwillig op de aangegeven basis regelingen troffen. Vooral voor de groote groep van handelsreizigers, die geheel of nagenoeg geheel op provisie werken, betekende de totstandkoming van deze richtlijnen een belangrijke bescherming.

Omstreeks September 1941 heeft het College zijn passieve houding ten aanzien van de vaststelling van loonen laten varen. Ook naar het oordeel van toonaangevende werkgeverskringen was toen tusschen de loonen en de prijzen der eerste levensbehoeften een dergelijke wanverhouding ontstaan, dat maatregelen om de arbeiders ten minste in staat te stellen hun distributiebonnen in goederen om te zetten niet achterwege konden blijven. Aan een algemeene loonsverhoging kon, vanwege het gevaar voor inflatie, niet worden gedacht; de zorg voor het behoud van de volkskracht maakte echter in bepaalde bedrijven het aanbrengen van correcties in de loonen noodzakelijk. In overleg met den Secretaris-Generaal van het Departement van Sociale Zaken werd een urgentieprogramma opgesteld, teneinde in bedrijven, welke in vergelijking met hun economische positie uitzonderlijk lage loonen betaalden en waarin de arbeidsvoorwaarden ook overigens weinig gunstig konden worden genoemd, regelingen van loonen en andere arbeidsvoorwaarden bindend vast te stellen, waardoor de loonen op bescheiden schaal zouden worden verhoogd⁵⁾.

Voorgelicht door deskundigen van werkgevers- en arbeiderszijde in de verschillende bedrijfstakken heeft het College het vermelde urgentieprogramma met spoed ten uitvoer gelegd en daardoor in tal van tot dusver sociaal achterlijke bedrijven een geordenden toestand op het gebied van de loonen en andere arbeidsvoorwaarden tot stand gebracht. Duidelijk is hierbij nog eens gebleken, dat naast de bevoegdheid tot algemeen verbindendverklaring van collectieve arbeidsovereenkomsten de bevoegdheid tot het van overheidswege vaststellen van loonregelingen in die bedrijven, waar de organisatie van werkgevers en arbeiders te zwak is om zelf een regeling tot stand brengen, niet kan worden gemist. Van de hier bedoelde bedrijven, waarvoor het College regelingen van loonen en andere arbeidsvoorwaarden bindend heeft vastgesteld, mogen worden genoemd de groenten- en fruitverwerkende industrie, de confectie-industrie, de zoetwarenindustrie, de textielindustrie, de vleeschwaren- en vleeschconservenindustrie, de suikerindustrie, de witwasscherij-industrie, de zeepindustrie, het hotelbedrijf c.a., het binnenbeurtvaartbedrijf, het bakkers-

bedrijf, het administratief personeel in het levensverzekeringsbedrijf en het administratief personeel in het bank- en effectenbedrijf. De arbeid van het College wekt te meer bewondering, wanneer men enerzijds bedenkt, dat in deze bedrijven voorheen door onderling overleg der bedrijfs-genooten niets of nagenoeg niets was tot stand gebracht, en anderzijds let op de uitgebreidheid van de door het College vastgestelde regelingen⁶⁾.

Opheffing van het College van Rijksbemiddelaars op 1 November 1942.

De verordening no. 217/1940 heeft ongeveer twee jaar gegolden. Bij de verordening no. 114/1942 van den Rijks-commissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende de ordening van den arbeid is zij met ingang van 1 November 1942 ingetrokken. Met ingang van denzelfden datum is de Arbeidsgeschillenwet buiten werking getreden, waardoor ook het College van Rijksbemiddelaars heeft opgehouden te bestaan. Op grond van de verordening no. 217/1940 heeft het College 14 algemeen verbindendverklaringen van collectieve arbeidsovereenkomsten uitgesproken en 100 voor bedrijven of gedeelten van bedrijven geldende bindende regelingen van loonen en arbeidsvoorwaarden vastgesteld⁷⁾. In het algemeen heeft het daarbij vastgehouden aan een differentiatie van de loonen naar gemeenteklassen. In tegenstelling met het standpunt, destijds door de Regeering ingenomen, heeft het evenwel de collectieve arbeidsovereenkomst voor het chemigrafisch bedrijf, ondanks het ontbreken van een gemeenteklassendeeling, wel algemeen verbindend verklaard. Vermoedelijk heeft daarbij als overweging gegolden, dat het chemigrafisch bedrijf beperkt van omvang is en geconcentreerd in groote plaatsen, zoodat van algemeen verbindendverklaring der loonen in de practijk geen optrekkende werking op het loonpeil in de kleinere gemeenten behoefde te worden geducht. Minder begrijpelijk is het ontbreken eener indeeling in gemeenteklassen in regelingen als die voor de baksteenindustrie en de suikerindustrie. Bepaald onjuist lijkt de indeeling in de regeling voor de witwasscherij-industrie. De gemeenten zijn daarin ingedeeld in twee klassen, één omvattende de gemeenten in de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht, en één omvattende alle overige gemeenten. Alleen reeds met het verschil in levensstandaard tusschen stad en platteland is daarbij geen rekening gehouden.

Wat de gemeenteklasse-indeeling betreft, zal met de uitvoering van de verschillende regelingen eerst eenigen tijd ervaring moeten worden verkregen voor een over de geheele linie verantwoord regeling zal kunnen worden tot stand gebracht⁸⁾.

Met de vaststelling van loonregelingen van overheidswege is het vraagstuk van het rechtvaardig arbeidsloon in Nederland een nieuwe fase binnengetreden. Het College van Rijksbemiddelaars heeft ook te dezen aanzien belangrijk werk verricht, al heeft de steeds sterker dringende economische noodzakelijkheid de loonstop rigoureuus te handhaven een aanvatten van dit probleem in grooten stijl naar den tijd na den oorlog verschoven⁹⁾.

⁵⁾ In dit verband zijn van bijzondere betekenis de regelingen voor het administratief personeel in het levensverzekering- en het bank- en effectenbedrijf en de regeling voor het hotelbedrijf c.a.; vgl. voor de laatste J. L. J. van de Kamp, „De regeling van arbeidsvoorwaarden in het hotel-, café- en restaurantbedrijf”, Alphen aan den Rijn, 1942.

⁶⁾ Een volledig overzicht van de door het College uitgesproken algemeen verbindendverklaringen en bindend vastgestelde regelingen, voorzoover gepubliceerd in de Nederlandsche Staatscourant, is gevoegd bij het artikel van F. E. J. van der Valk, „Exit College van Rijksbemiddelaars”, „Economie”, October-November 1942.

⁷⁾ In Duitschland speelt het vraagstuk van de gemeenteklassendeeling eveneens een belangrijke rol. Vgl. daarvoor A. W. Quint „De Treuhänder der Arbeit”, in „E.-S. B.” van 28 October en 4 November 1942, en de daar aangehaalde literatuur.

⁸⁾ Ook van Duitse zijde wordt erkend, dat het voeren van een „rechtvaardige” loonpolitiek onder de huidige omstandigheden niet mogelijk is. Vgl. o. m. Sitzler, „Probleme der Lohngestaltung”, „Soziale Praxis”, Januari 1941, en W. Mansfeld, „Grundsätze einer realen Lohnpolitik”, „Der Vierjahresplan”, 15 Januari 1942.

⁴⁾ Vgl. het interview met den toenmaligen secretaris van het College, opgenomen in „Arbeid”, 31 October 1941, en A. W. Quint „Loonsverhoging”, „De Naamlooze Vennootschap”, Mei 1942.

Samenvatting.

Het verloop van de bemoeiingen van de Overheid met de loonen hier te lande vertoont tot het uitbreken van den oorlog trekken van overeenkomst met de ontwikkeling van het Nederlandsche arbeidsrecht in het algemeen. Aanvankelijk vindt alleen ingrijpen plaats uit zuiver sociale overwegingen ten bate van groepen van loontrekken, die bijzondere bescherming behoeven (de haring-speetsters en de huisarbeiders). De verplichte arbitrage in den landbouw en de daaraan verwante bedrijven vormt den overgang tot het algemeene ingrijpen, dat de Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten mogelijk maakte. Evenwel blijven de sociale overwegingen domineeren. Slechts hier en daar blijkt, dat ook het loon als economische factor in de overwegingen der Regeering een rol speelt (de aanpassing van de loonen in het bouwbedrijf).

Terstond na de bezetting worden de economische overwegingen van overheerschende beteekenis, hetgeen tot uitdrukking komt in het absolute verbod van loonsverhoging. Daarnaast komen aanvankelijk als tegenwicht tegen het verbod van staking en uitsluiting nog maatregelen van allereerst sociale beteekenis: de mogelijkheid tot herstel van onredelijke loonsverlagingen, in het besluit van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht van 24 Mei 1940, en het verbod van loonsverlaging anders dan met onderling goedvinden van partijen, in de verordening no. 111/1940. Ook de verordening no. 217/1940, waarin de loonstop uitdrukkelijk werd gehandhaafd, hield in haar opzet duidelijk met de sociale factoren rekening door de mogelijkheid te scheppen uitzonderingen op het verbod van loonsverhoging toe te staan, door de mogelijkheid van algemeen verbindendverklaring van collectieve arbeidsovereenkomsten te handhaven en door de mogelijkheid te openen ter bescherming van de arbeiders in afzonderlijke gevallen en bedrijfsgebonden regelingen van loonen en andere arbeidsvoorwaarden vast te stellen. De steeds klemmender noodzaak inflatie te voorkomen, en dus het ontstaan van zwevende koopkracht tegen te gaan, heeft tengevolge gehad, dat de economische factoren steeds meer zijn gaan overwegen, ook in die gevallen, waarin uit sociaal oogpunt eenige loonsverhoging gewenscht moest worden geacht¹⁰⁾. Te verwachten valt, dat, zoo lang de oorlog duurt, de noodzakelijkheid prijsverhoging te voorkomen zal leiden tot een loonpolitiek, welke allereerst gericht is op strenge handhaving van den loonstop.

W. F. DE GAAY FORTMAN.

¹⁰⁾ Van der Valk t.a.p., blz. 54 e.v.

BEHEERSCHING VAN DE PRODUCTIE ALS GRONDSLAG VAN DE LEVENSMIDDELEN-VOORZIENING IN OORLOGSTIJD.

De beheersching van de productie is één der factoren, welke er oorzaak van zijn, dat de voedselvoorziening in den huidige oorlogstijd, ondanks de geweldig toegenomen moeilijkheden, op rationeeler, billijker en economischer wijze kan geschieden dan in de periode van den eersten wereldoorlog, toen men zich — zooals ik in vorige artikelen heb uiteengezet — uitsluitend oriënteerde volgens de richtlijn „teren op de voorraden zonder de productie aan te passen aan de binnenlandsche behoefte”. Pas later zag men in, dat het op die manier niet langer ging en wijzigde de Regeering haar tot dan toe gevolgde politiek¹⁾. In 1939 beschikte de Regeering over tal van be-

¹⁾ Zie mijn „De voedselvoorziening voorheen en thans”, in „E.-S.B.” van 9 Dec. 1942, blz. 559, en „Economische verdeling van levensmiddelen in oorlogstijd door regeling van productie en distributie”, in „E.-S.B.” van 13 Januari 1943, blz. 23.

voegdheden, welke haar in vreedstijd van grooten dienst waren geweest bij haar pogingen eenige orde te scheppen in de economische ontredde. Terwijl in de periode 1914—1916 in het geheel geen teeltregeling bestond, kon men zich in het mobilisatiejaar 1939 gelukkig prijzen reeds sinds eenige jaren practische ervaring te hebben opgedaan met de Landbouwcrisiswet 1933 en met de sinds 1931 in den vorm van stichtingen opgerichte crisisorganisaties als ambtelijke organen.

Bij elk complex van voedselvoorzieningsmaatregelen kan men in de huidige periode onderscheiden de *inventarisatie*, de regeling van den *afzet* van producent naar consument, de regeling van de *verwerking* en de regeling van de *verdeling*. De inventarisaties bij de boeren maken het aan de Regeering mogelijk periodiek vast te stellen, welke hoeveelheden producten ter beschikking staan of zullen komen voor de voedselvoorziening. Op de uitkomsten daarvan baseert de Overheid de rantsoenen voor de directe consumptie en stelt zij vast, hoeveel er beschikbaar is voor de verwerkende industrie. Het spreekt vanzelf, dat de bevoegdheid van de Overheid om voor genoemd doel de *beschikking* over die producten te krijgen, niet kon uitblijven. Zoo bestaat o.m. de verplichte veelevering. De boer krijgt daardoor tevens gelegenheid die oude koeien en kalveren op te ruimen, welke hij tengevolge van de ongunstige veevoederpositie toch niet voldoende kan voederen. Te veel koeien aanhouden (d.w.z. meer dan het bedrijf voeden kan) zou bovendien leiden tot te weinig voeding van het melkvee, waardoor de melkgift weer zou dalen. Ook is het niet denkbeeldig gebleken, dat de boer, die teveel vee aanhoudt, er toe overgaat zijn vee met melk te voederen, hetgeen de beschikbare hoeveelheid consumptiemelk nadeelig beïnvloedt en dus ontoelaatbaar is. De huidige overheidsmaatregelen, welke in het belang van een juiste voedselvoorziening beheersching van de productie beoogen en waartoe o.m. de verplichte registratie van het vee in het zgn. veeboekje — als het ware de burgerlijke stand van het vee — behoort, maken het betrekkelijk gemakkelijk een overzicht te verkrijgen van het aantal dieren, dat op elk boerenbedrijf aanwezig mag zijn, en van de grootte van den oogst, zoowel als van de hoeveelheden producten, welke moeten worden ingeleverd om hun weg naar den consument te vinden. Tegelijkertijd wordt de omvang van den veestapel aangepast aan de beschikbare hoeveelheid veevoeder, wordt de veestapel verjongd (doordat de oudere dieren het eerst worden opgeruimd) en een stevige basis gelegd voor de latere ontwikkeling ervan, zoodra de toestand weer normaal wordt.

Niet alleen de rundveeteeltregeling, ook de biggenteelregeling, de varkenstoewijzingen, de bepalingen omtrent het aantal kippen, dat per bedrijf mag worden aangehouden, de inleveringsplicht van eieren, de teeltregelingen ten aanzien van de bodemproducten (Bodemproductiewet 1939) behooren tot het groote complex van voorschriften, welke het grootste nuttige effect voor de volksgemeenschap beoogen. Het graan mag alleen onder contrôle van de Overheid worden gedorscht en moet daarna terstond bij de Provinciale Inkoopcentrale van Akkerbouwproducten (Pica) worden ingeleverd, terwijl ook de afzet van andere bodemproducten aan regelen gebonden is (o.a. verplichte aanvoer aan de veilingen ten aanzien van de groenten, verplichte aflevering van de gevangen visch aan de vischhal met strak doorgevoerde verdeling onder de kleinhandelaren volgens door de Nederlandsche Visscherijcentrale vastgestelde normen, enz.), op welke toepassing nauwgezet wordt toegezien.

Ontzetting uit het bedrijf.

Van verstrekking beteekenis voor de voedselvoorziening en diep in het eigendomsrecht ingrijpend, zijn de bevoegdheden, welke in Juli 1942 den Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visscherij werden

toegekend en die gericht zijn tegen boeren, die tekort schieten in hun taak ten opzichte van de voedselvoorziening. In de gevallen, waarin de boer zijn verplichtingen tot in- of aflevering van producten niet of onvoldoende nakomt, kan de Secretaris-Generaal hem de plicht tot inlevering van andere producten opleggen, bijv. wanneer te weinig melk is afgeleverd of door clandestien verkoop melk aan het normale distributieproces is onttrokken. In tal van gevallen is reeds inlevering van een deel van den veestapel als straf opgelegd. De bevoegdheid van de Overheid gaat zelfs zoo ver, dat landbouwers of veehouders, die zich aan zeer ernstige overtredingen schuldig hebben gemaakt of hun bedrijf zoo slecht voeren, dat zij niet langer kunnen worden toegelaten tot deelneming aan de verzorging van de voedselvoorziening, *het gebruik van hun gronden of bedrijf kan worden ontzegd*. Ook deze straf is reeds eenige keeren toegepast, o.m. in een geval, waarin een bedrijf elf koeien telde, waarvan er slechts twee waren opgegeven. Het beheer van het bedrijf werd overgedragen aan de Nederlandsche Heidemaaatschappij.

Het is niet de bedoeling van dit artikel om tot in details af te dalen, doch wat hierboven werd gememoreerd, moege voldoende zijn om aan te toonen, dat het in alle opzichten leiden van de voedselvoorziening het streven van de Overheid beheerscht. Men stelle de periode van 1914-1918 daar eens tegenover; met de distributie o.a. van rundvleesch was het slecht gesteld; de levering van runderen was onvoldoende, en de prijzen bleven aan voortdurende stijging onderhevig. „De eene minister wilde wel, de opvolgende géén verstrekking van goedkoop rundvleesch”, aldus leest men in een historisch geschrift over dien tijd²⁾. Een dergelijke besluiteloosheid, welke aan de voedselvoorziening als zoodanig geen goed deed, was bij het intreden van den mobilisatietoestand in 1939 gelukkig niet aanwezig. Het regelmatige vleeschverbruik van thans is een bewijs — ook al zou men het rantsoen gaarne hooger gesteld zien — hoezeer de positie van 1942 verhoudingsgewijs niet alleen, maar ook feitelijk, in gunstigen zin verschilt met dien van 1918: op 1 Juli 1918 bedroeg het vleeschrantsoen 100 gram per week per persoon, op 1 Juli 1942 echter 200 gram.

Monopoliseering van den uitvoer.

Terloops wil ik hier nog even wijzen op de monopoliseering van den uitvoer, al is het vergelijkingsobject in verband met den feitelijken toestand niet direct geschikt om er bepaalde conclusies uit te trekken. Ik wil dan ook meer de doortastendheid demonstreeren, waarmee men in 1939 het probleem aanvatte, bevoordeeld als de Regeering was door ervaringen, welke zij zich uit de geschiedenis van den vorigen wereldoorlog ten nutte kon maken. In 1914 ontstond in de allereerste dagen van de mobilisatie de Uit- en Vervoerwet, doch het werd 1917 vóór de Nederlandsche Uitvoermaatschappij („N.U.M.”) werd opgericht, bedoeld als een niet-ambtelijk apparaat ter regeling van den uitvoer³⁾. In 1939 kon daarentegen onmiddellijk gemakkelijk worden vastgeknoopt aan de Uitvoerverbodwet 1914 en had de Regeering naast het toen reeds eenige jaren bestaande Crisis Uitvoerbureau (voor nijverheidsproducten) direct de beschikking over de Stichting Nederlandsche Veehouderijcentrale (sinds eenigen tijd overgegaan in het Bedrijfschap voor Vee en Vleesch met het daaraan verbonden. Aankoopbureau voor Vee en Vleesch) als monopoliehouder voor den in-

voer van varkens(-vleesch), runderen (rundvleesch) en paarden(-vleesch) en voor den uitvoer van varkens(-vleesch). Deze bevoegdheid werd in Augustus 1939 onmiddellijk uitgebreid tot den algeheelen in- en uitvoer van paarden, runderen, varkens, schapen en alle soorten vleesch en vleeschproducten. Ook hier dus: voortwerken op wat vóór den oorlog reeds als basis was gelegd.

Kenmerkend verschil met 1914.

Het geheel overziende, valt het kenmerkende verschil met den toestand van 1914 op, toen de Overheid zich beperkte tot uitvoerverboden en beslaglegging op goederen, welke boven den maximum-prijs werden verkocht (welke beide middelen overigens ruimschoots werden toegepast op land- en tuinbouwproducten) en voorts tot inbezitneming van den oogst, hetgeen voor de graanverbouwers destijds een zeer diep ingrijpende maatregel beteekende, weshalve de Regeering aanvankelijk niet tot een integrale toepassing ervan durfde overgaan: zij liet den handel in inlandsche tarwe geheel vrij en van den oogst 1914 nam zij slechts de aanwezige voorraden over, voorzover zij werden aangeboden. Zelfs in 1915 werd de oogst slechts voor een deel door haar aangekocht of in bezit genomen. Pas in de daaropvolgende jaren beschikte de Regeering over den geheelen oogst.

Wanneer men zich verder herinnert, dat de destijds bestaande Roggecommissies in 1916 nog niet den geheelen oogst aankochten en pas in 1917 de regeeringscommissarissen opdracht kregen den oogst te velde in te zamelen, moet men, wel tot de conclusie komen, dat de huidige voedselvoorziening aan straffere voorschriften en strengere maatregelen is onderworpen dan certijds. Reeds op 28 Augustus 1939 werd voor ongeveer 250 producten, welke voor de voedselvoorziening van mensch en diër van het meeste belang zijn, aan producenten en handelaars een verplichting tot inventarisatie opgelegd, zoodat de Regeering zeer spoedig een overzicht kreeg van de in het land aanwezige voorraden. Tevens kondigde zij een vervoer- en afleveringsverbod af — waarvan later geleidelijk ontheffingen werden verleend — zoodat men een overzicht kreeg van de bestemming diër producten. Enkele weken daarna werd aan de Nederlandsche Akkerbouwcentrale de bevoegdheid verleend alle door de telers aangeboden hoeveelheden graan aan te koopen, met uitzondering van tarwe, welke bij de toen nog bestaande Gewestelijke Tarwe Organisatie moest worden ingeleverd. Geleidelijk werden ook voorraden bij importeurs van granen gevorderd.

Men moet respect hebben voor de snelheid, waarmee al dergelijke maatregelen werden getroffen, maar te bevremden behoelt zij niet, omdat immers de grondslag ervan in de voorafgaande jaren was gelegd. Spreekt men over respect, dan moet men ook de boeren in het geding brengen, die, in tegenstelling met 1914 (Treub klaagt in zijn boek „Oorlogstijd” over het gebrek aan medewerking⁴⁾) zich met volle kracht hebben ingezet om hun deel, het belangrijkste deel, te leveren aan de voeding van het Nederlandsche volk.

JAN D. REMPT.

⁴⁾ „Over het algemeen viel over medewerking van de zijde der boeren ter vergemakkelijking van de uitvoering van regeeringsmaatregelen, welke door den oorlogstoestand noodig waren geworden, niet te roemen”. (i.c. blz. 102). „Een aantal boeren ging, ondanks de maatregelen die van Den Haag uit genomen of bevorderd werden, voort de rogge, die zij hadden, aan hun vee, voornamelijk aan de varkens op te voeren, en onder de burgemeesters ten platte lande waren er maar al te veel, wier medewerking om dit tegen te gaan, veel, zoo niet alles te wenschen overliet” (i.c. blz. 104).

²⁾ Vgl. Mr. G. G. Pekelharing, in „De gemeente (in het bijzonder de gemeente Utrecht) en de distributie van goederen in de jaren 1914—1920”, in „Economisch Historisch Jaarboek”, 1920, dl. VI.

³⁾ Als de geestelijke vader van de „N.U.M.” beschouwt men algemeen minister Treub, doch de eer komt eigenlijk toe aan Jac. Zijlstra, die dit denkbeeld in 1916 als lid van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Zwolle, te berde bracht in een vergadering van alle belangrijke Kamers van Koophandel, onder presidium van Mr. Treub. Men kan hierover gedetailleerde bijzonderheden vinden in „Persoonlijkheden in het Rijk der Nederlanden in Woord en Beeld”. Men zie ook „De Telegraaf” van 10 November 1939.

INGEZONDEN STUKKEN.

KOSTPRIJS EN EFFICIENCY BIJ BANKEN.

De heer J. H. A. A. Lasance schrijft ons:

Het onder bovenstaanden titel in de „E.S.B.” van 9 December 1942 opgenomen artikel van M. C. Wintersteijn behandelt een onderwerp, waarover tot heden weinig is gepubliceerd¹⁾. De door het bankbedrijf verleende diensten ontstaan voor het meerendeel niet door handenarbeid, doch door geestelijken arbeid. De verschillende werkzaamheden vereischen een zeer uiteenlopend verstandelijk niveau, terwijl de individueele quantitative prestaties van personen van gelijk niveau zeer groote verschillen vertoonen. Slechts bij geuniformeerde werkzaamheden, waartoe die behooren, welke met behulp van machines worden verricht, kan voor een kostprijsberekening met quantitative waardeering worden volstaan. Een belangrijk deel van de werkzaamheden kunnen echter niet onder een gelijken noemer worden gebracht. Voorbeelden hiervan zijn de aan- en verkoop van effecten en de beoordeeling van de formeele juistheid van geleverde fondsen. En juist op dergelijke prestaties berust een zeer groot deel van de door de banken ontvangen vergoedingen.

Zoodra voor geestelijken arbeid tarieven moeten worden vastgesteld, welke niet pro rata van het aantal arbeidsuren, doch per handeling worden berekend, ziet men dan ook, dat verband wordt gelegd tusschen de waarde van het behandelde object en de vergoeding (bijv. notariaatstarieven). Ik ben van meening, dat het bij banken niet anders ligt en dat de tarieven, zooals tot nu toe, grootdeels dienen te worden bepaald naar de waarde van de objecten.

Aan de motieven, welke Wintersteijn aanvoert om te bewijzen, dat een tegenover elkaar stellen van de kosten der diensten en de vergoeding weinig zin heeft, wordt door de bovenstaande eenigszins andere probleemstelling nog een nieuw toegevoegd.

In een tegenover elkaar stellen van opbrengst en kosten per bedrijfs onderdeel acht ik echter wel een basis voor tarifiering gelegen. Het bankbedrijf zal een redelijke belooning voor de door haar verrichte diensten mogen eischen. De redelijkheid is hier te vinden door uit te gaan van een gemiddelden bedrijfsomvang en een gemiddelden omzet over een niet te klein aantal jaren. Hierbij zal rekening moeten worden gehouden met „what the traffic can bear”.

Resumeerende acht ik het resultaat per bedrijfs onderdeel wel, de kostprijs per handeling niet van belang voor de prijszetting in het bankbedrijf.

Uit hetgeen hiervoren werd opgemerkt omtrent de moeilijkheden, welke aan quantitative waardeering van geestelijken arbeid zijn verbonden, kan worden afgeleid, dat de kostprijsberekening bezwaarlijk een grondslag kan geven voor de beoordeeling van de efficiency. Daartoe zijn normen noodig en deze normen kunnen slechts op geld worden gewaardeerd, indien men uitgaat van een gemiddelde prestatie. De individueele prestaties vertoonen echter een zeer groote spreiding zonder dat direct verband bestaat tusschen de grootte van de prestatie en het salaris. De ervaring leert, dat de eene bediende in denzelfden tijd een grooter aantal posten verwerkt dan de ander. Bovendien kan het persoonlijk werkvermogen in dagen van hoogspanning (emissies, bewoensvermogen) tusschen zeer sterk worden vergroot, waarbij weder individueel belangrijke verschillen optreden. Sommigen kunnen het tempo weinig opvoeren, anderen verrichten het dubbele tot drievoudige van een normale taak. Het lijkt mij een ondoenlijk werk hiervoor op geld gewaardeerde gemiddelden te vinden en ik geloof niet, dat men in dit geval

¹⁾ Naar mij bekend: A. Isaac, „Ueber das Selbstkostenproblem im Bankbetriebe”, Leipzig 1921.

W. Solmssen, „Bedrijfscalculatie voor banken”, Amsterdam 1940.

door ontleding van de kosten naar de samenstellende deelen van een post kan toekomen tot standaardcijfers, die geschikt zijn voor het toetsen van de efficiency.

Ook voor het toezicht op de bedrijfszuinigheid acht ik dus een kostprijsberekening per handeling of post niet het aangewezen middel. Deze vrij omvangrijke arbeid is naar mijn meening overbodig. Het doel, dat Wintersteijn wenscht te bereiken, zal op een andere, eveneens door hem aangegeven wijze, moeten worden bereikt.

De meer eenvoudige werkzaamheden, zooals sorteeren, ponsen, bedienen van boekhoudmachines schakel ik uit, daar zich hierbij geen bijzondere moeilijkheden voordoen.

Men zal moeten uitgaan van een bezetting van een niet te groot bedrijfs onderdeel, waarvan niet alleen het aantal personen, maar ook de samenstelling is gegeven. De mutaties in het personeel, dat meer verantwoordelijk werk verricht, zijn in het algemeen niet groot, zoodat een bepaalde samenstelling van het personeel geruimen tijd blijft gehandhaafd. Uit historische gegevens kunnen zoolwel een gemiddelde van het aantal posten als het maximale aantal posten worden bepaald, dat door deze bepaalde groep personen per dag kan worden verwerkt. Op grond van deze cijfers kan de personeelsafdeeling beoordeelen, waar en wanneer hulp van andere afdelingen noodig is en tevens door welke afdelingen deze hulp kan worden verleend. Voor een vlotte uitwisseling van personeel is, zooals Wintersteijn terecht opmerkt, een veelzijdige scholing van de allergrootste beteekenis. Vooral moet worden vermeden, dat de afdelingscheifs de betere bedienden aan de afdeeling verbonden houden, zoodat deze een eenzijdige erfaring krijgen, terwijl aan de minder goede de gelegenheid wordt gegeven om zich in verschillende afdelingen meer of minder te bekwamen.

Voor de beoordeeling van de efficiency in het gebruik van menschen zullen de dagtotalen van de verwerkte posten aanwijzingen moeten geven. Mathematische zekerheid zal bij de vergelijking van personeelsbezetting en hoeveelheid verricht werk nimmer kunnen worden bereikt.

De weergave van de dagtotalen in een lijndiagram kan als hulpmiddel dienen. Zoolang nog geen cijfers van een aantal opeenvolgende jaren zijn verzameld is groote voorzichtigheid bij de beoordeeling geboden. De werkzaamheden in het bankbedrijf vertoonen vrij groote seizoenfluctuaties, die de eigenaardigheid hebben, soms enkele weken te verschuiven. Een blijvende teruggang of toename van de bedrijfsdrukte zal men dus te exacter kunnen vaststellen, naarmate men over het verloop van de cijfers in meer jaren beschikt.

Het moeilijkste vraagstuk wordt dan, hoe men de personeelsbezetting van een bedrijfs onderdeel moet aanvullen, resp. verminderen. Daartoe is het noodig, dat men de werkcapaciteit van ieder van het personeel ten naaste bij kent. Waarneming over een beperkte periode, waarin slappe en drukke dagen voorkomen, is daartoe voldoende. Een belangrijke aanvulling wordt gevonden in de resultaten van een psychotechnisch onderzoek, waardoor aanwijzingen omtrent de meest geschikte arbeid, te verwachten tempo en de daarbij te bereiken accuratesse kunnen worden verkregen.

Het toezicht op het verloop van de overige kostenfactoren moet van twee gezichtspunten uit worden aangefat. Eensdeels heeft men te maken met kosten, die vrijwel onafhankelijk zijn van de bedrijfsdrukte. Hiervoor zal met een maandelijksche of zelfs jaarlijksche vergelijking kunnen worden volstaan. Anderdeels houden verschillende kosten min of meer direct verband met het aantal verwerkte posten. Ik ga hierop niet verder in, omdat een verdere uitwerking van de reeds door den heer Wintersteijn aangegeven grondslagen voor de beoordeeling dezer kosten slechts voor direct belanghebbenden beteekenis heeft.

Ik hoop met het vorenstaande een kleine bijdrage te hebben geleverd voor de oplossing van het door Winter-

steijn op zoo'n overzichtelijke wijze aan de orde gestelde vraagstuk.

Naschrift.

De heer Lasance is zoo vriendelijk geweest enkele aantekeningen te maken op mijn 9 December jl. gepubliceerd artikel. Naar aanleiding van deze aantekeningen wensch ik het volgende op te merken:

In bedoeld artikel kwamen eigenlijk drie stellingen naar voren:

1e. voor de beoordeeling van de tarieven moet men niet uitgaan van de kosten per handeling, maar van de kosten van het geheele bedrijfs onderdeel;

2e. voor een goed inzicht in de efficiency is noodig kennis van het gemiddelde aantal posten per persoon (niet individueel, maar gemiddeld per afdeling);

3e. eveneens is noodig kennis van de kosten per post.

De eerste stelling wordt door Lasance nader onderstreept, daarover behoef ik dus niets te zeggen. Ook over de tweede stelling is weinig verschil van meening. Men zal de bezetting moeten beoordeelen, door de prestatie per afdeling te stellen tegenover het aantal personen in die afdeling. Alleen meent Lasance, dat het vinden van een maatstaf in het aantal posten niet altijd zoo gemakkelijk zal gaan. Ik denk, dat dat in vele gevallen wel zal meevallen. Wel is niet aan iederen post evenveel werk te verrichten, maar de verhouding tusschen eenvoudige en minder eenvoudige posten van dezelfde soort zal als regel ongeveer gelijk blijven, vooral bij de groote instellingen, omdat daar juist het groote aantal nivelleerend werkt. Zoo kan men bij een omvangrijk effectenbedrijf het aantal effectenorders zonder bezwaar als basis voor de vergelijking nemen, zoowel voor de beursafdeling als wat de uitgevoerde orders betreft, voor dit gedeelte der effectenadministratie. Zelfs geloof ik, dat, met eenig voorbehoud, voor de afdeling, die de credieten beoordeelt en daarop toezicht houdt en de credietdossiers verzorgt, het aantal credietgenietende cliënten in verscheidene gevallen als basis voor de beoordeeling van de bezetting kan dienen.

Slechts de derde stelling geeft aanleiding tot verdere gedachtenwisseling. In mijn opstel heb ik het vraagstuk zoo eenvoudig mogelijk willen behandelen, omdat op het punt van de efficiencycontrole bij administraties nog weinig werd verricht. Door te diep op dit onderwerp in te gaan loopt men de kans aan duidelijkheid te verliezen. Lasance noopt mij nu echter meer over dit onderwerp te zeggen.

In iedere omvangrijke administratie, en uitdrukkelijk stel ik hier vast, dat het volgende niet alleen voor banken is bedoeld, zal men soms kunnen aantreffen, dat de afdelingen alleen maar neiging hebben tot groeien, en niet tot inkrimpen. Wanneer het drukker wordt gaat men personeel aannemen; wordt het weer slapper, dan weet ieder wel zijn taak over den arbeidsdag „uit te smeren". Komt er dan weer een opleving, dan wordt over uitbreiding van personeel gesproken, vóór het oude prestatiepeil weer is bereikt. Ook ontmoet men wel (gelukkig niet dikwijls) chefs, die hun eigen belangrijkheid afmeten naar het aantal personen, dat onder hen staat. Ook bij het doen van uitgaven vindt men wel, dat aan inrichting, kantoormachines, lectuur, enz., wordt aangeschaft, wat men mooi vindt, zonder dat het nut evenredig is aan de kosten. Men treft wel chefs aan, die uitstekende capaciteiten bezitten, maar die, hetzij zij te veel in hun werk opgaan, hetzij anderszins, weinig aan de organisatie van hun afdeling doen. Om nu eens bij banken te blijven, een uitstekende arbitrageant of een uitstekende beursman kan voor zijn afdeling een minder goede organisator zijn, al zal men hem voor geen geld willen missen.

Een goede personeelschef kan hier veel bereiken. De vraag is echter of het wel juist is, dat steeds het initiatief van hem moet uitgaan; of het niet beter is zijn taak te

verlichten door ook anderen tot initiatief te dwingen.

Een doeltreffende wijze, om bij een administratie een goede organisatie en zuinigheid in menschen en materiaal te verkrijgen, is, dat men kosten en prestaties tegenover elkaar gaat stellen en dat men de afdeelingsschefs dwingt regelmatig rekening en verantwoording af te leggen over het door hen gevoerde beheer. Op de bedrijfsdrukte kan een afdeelingsschef, bij een bank, geen invloed uitoefenen, maar wel op de kosten: het aantal personen en de uitgaven voor materiaal, als kantoorbehoeften, machines, telefoon, enz. Men zal dus, ook voor de administratie, moeten overgaan tot invoering van „variabele budgetteering". Wel zal men hierbij, voor banken, niet de kosten kunnen stellen tegenover de baten, want daarvoor leent zich een bankbedrijf, blijkens wat reeds over deze baten werd gezegd, niet. Maar wel zal men de gemaakte kosten kunnen stellen tegenover de toelaatbare. En voor het vaststellen van die toelaatbare kosten nu heeft men noodig de kennis van de kosten per post over een langere periode.

De oplossing van het vraagstuk van efficiënt beheer zal dus bij de banken kunnen worden gevonden door het vermenigvuldigen van het aantal voorgekomen posten in een zekere periode met de daarvoor krachtens de ervaring vastgestelde norm, en het stellen van de aldus berekende toegestane kosten tegenover de werkelijke. Op die wijze kan worden verkregen, dat men overtollige krachten gaarne zal afstooten, dat eerder hulp aan andere afdelingen zal worden verleend en dat de zuinigheid wordt betracht bij het doen van uitgaven. De psychotechniek kan helpen, den juisten man zooveel mogelijk op de juiste plaats te krijgen, maar kan niet bereiken, dat in het mechanisme alle raderen precies op elkaar zijn afgestemd en dat het steeds op volle toeren loopt. Daarvoor is noodig het stellen van de verantwoordelijkheid.

Zooals ik reeds eerder schreef, het was niet mijn bedoeling zoo diep op dit vraagstuk in te gaan. Er zal ook hier nog wel heel wat moeten worden geëxperimenteerd en ervaringsmateriaal moeten worden verzameld.

M. C. WINTERSTEIJN.

BOEKBESPREKINGEN.

Groothandel en Scheepvaart. Boeiende Statistiek, serie I: „Nederland streeft naar Welvaart", No. 6. Periodieke uitgave van de Nederlandsche Stichting voor Statistiek. (Leiden 1942; H. E. Stenfert Kroese's Uitgevers Maatschappij N.V.).

Een der werkzaamheden van de Nederlandsche Stichting voor Statistiek is het verzorgen van de periodieke uitgave „Boeiende Statistiek". Als zesde nummer van serie I: „Nederland streeft naar Welvaart", verscheen in 1942: „Groothandel en Scheepvaart", geschreven door den secretaris van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Zuid-Holland, Dr. W. F. Lichtenauer.

Zooals de titel „Boeiende Statistiek" reeds aangeeft, is het doel van deze periodieke uitgave niet om wetenschappelijke publicaties te geven; haar taak is veeleer resultaten van wetenschappelijke onderzoekingen op statistisch gebied, dienstbaar te maken aan de volksvoorlichting¹⁾. Uiteraard stelt dit bijzondere eisen aan deze uitgave: zij dient populair en boeiend te zijn geschreven.

Aan deze eisen voldoet dit nummer: Groothandel en Scheepvaart, ten volle. Het geschriftje laat zich prettig lezen en de betrokken statistische gegevens worden den lezer voorgezet in de vorm van aantrekkelijk uitgevoerde beeldstatistieken.

Nu mag het een belangrijk punt zijn voor de volksvoorlichting, dat zij op boeiende wijze plaats vindt, het voor-

¹⁾ Zie het voorbericht van het introductie-nummer van deze reeks.

naamste blijft toch, dat zij een juiste voorlichting moet zijn, d.w.z. dat zij de werkelijkheid moet weergeven.

Voor al in dit opzicht dient deze brochure dan ook te worden getoetst, hetgeen wij doen zullen t.a.v. enige punten. Dan valt in de eerste plaats de titel op als een van de weinige punten, waartegen bezwaren zijn aan te voeren. Want de titel, en meer in het bijzonder het eerste deel ervan, correspondeert niet met de inhoud van de brochure. De oorzaak hiervan is gelegen in een verkeerd gebruik van het woord groothandel. Gewoonlijk toch wordt dit woord in een zeer algemene zin gebruikt en verstaat men eronder: alle handel, die niet tot de detailhandel behoort. Nu gebruikt Dr. L. wel het woord groothandel, maar hij hecht er een andere betekenis aan. Hij bedoelt er mede aan te duiden een onderdeel van de groothandel, nl. de buitenlandse handel.

Het is zeer juist gezien van Dr. L. om onze buitenlandse handel en scheepvaart tezamen te behandelen, want zij beiden zijn van het begin van onze historie af zeer nauw aan elkaar verbonden geweest. Dat dit ook nu nog het geval is, blijkt enigszins uit de beeldgrafiek op blz. 19 en de staatjes op blz. 20 van de brochure, waarin resp. wordt weergegeven: het binnenlands verbruik, de totale invoer en de invoer over zee van enige belangrijke grondstoffen en voedingsmiddelen en het deel van de in- en uitvoer van ons land, dat over zee geschiedt, voor enkele landen ²⁾.

Een nog duidelijker beeld wordt verkregen als wij aan de hand van de Statistiek van In-, Uit- en Doorvoerhandel nagaan, welk deel van onze totale buitenlandse handel over zee plaats vindt. Voor 1938 vinden wij dan de volgende cijfers:

	Totaal in 1.000 ton	Waarvan ter zee	pCt.
Invoer	21.773	9.263	42,5
Uitvoer	14.625	5.027	34,3
Doorvoer (met overla- ding)	36.801	20.850	56,7

Het streven van Dr. L. is er nu vooral op gericht, een maatstaf te vinden voor de beoordeling van de invloed van de buitenlandse handel en de scheepvaart op de welvaartsmogelijkheden van ons land. De ondertitel van deze brochure luidt dan ook: Groothandel en Scheepvaart, grondslagen van de welvaart. Terecht merkt schr. in dit verband op, dat het aantal in handel en verkeer werkzame personen geen juiste vergelijkingsbasis vormt, daar hieronder ook vallen de personen, werkzaam in het binnenlandse distributie-apparaat. Een beter resultaat wordt, naar hij meent, bereikt door de waarde van in- en uitvoer tezamen, per hoofd der bevolking voor verschillende landen te vergelijken (in gouden guldens). Wij vinden dan voor 1938 (zie blz. 22 en fig. 6):

1 België en Luxemburg	255
2 Duitsland (incl. Oostenrijk)	88
3 Groot-Brittannië	203
4 Nederland	228
5 Noorwegen	243
6 Zweden	230
7 Verenigde Staten	58

Inderdaad krijgen wij zo een indruk van de relatieve betekenis van de buitenlandse handel voor verschillende landen. Dr. L. merkt hierbij op, dat grondstofrijke landen in dit opzicht een voorsprong hebben t.a.v. Nederland, waardoor de gegevens voor Nederland nog indrukwekkender zouden worden. Dit is in zijn algemeenheid niet juist, daar een grondstofrijk land juist in staat is een autarkische politiek te voeren. Het lage in- en uitvoercijfer per hoofd van de bevolking van de Verenigde Staten bewijst dit duidelijk. Wel heeft Dr. L. gelijk, wanneer hij zegt, dat de werkelijkheid, wat Nederland betreft, door het staatje

¹⁾ Cijfers over 1938.

onvoldoende wordt weergegeven omdat de, voor ons land zo buitengewoon belangrijke, doorvoerhandel buiten beschouwing is gelaten. Was ook de doorvoerhandel in aanmerking genomen, dan zou de positie van Nederland zeer zeker in veel sterkere mate opvallen, als men ziet, dat in 1938 de doorvoer met overlading ruim 36.801.000 ton groot was, terwijl de in- en uitvoer tezamen dat jaar ruim 37.208.000 ton bedroeg ³⁾.

De betekenis van de scheepvaart (in de zin van zeescheepvaart) voor de verschillende landen wordt door den schrijver nagegaan door voor verschillende landen te vergelijken de grootte van de handelsvloot per 100.000 inwoners in het midden van 1938 (in B.R.T.) (zie blz. 23 en fig. 8).

Duitsland	5.350 ton	Nederland	32.710 ton
Frankrijk	6.930 ton	Noorwegen ..	157.960 ton
Groot-Brittannië.	37.360 ton	Verenigde Staten	9.250 ton

In een publicatie over de buitenlandse handel en de scheepvaart van ons land moet ook het belang van onze binnenvaart naar voren worden gebracht, te meer daar een belangrijk deel ervan, de Rijnvaart, nauw verband houdt met de doorvoerhandel. De schrijver doet dit op blz. 14 e.v. Hij wijst op de gunstige omstandigheden, waaronder in ons land de binnenvaart plaats vindt (fig. 10) en op de ontwikkeling van de Rijnvaart (fig. 11). Cijfers omtrent de betekenis van de binnenvaart worden echter niet gegeven. Deze betekenis kan nader in het licht worden gesteld door, evenals de schrijver t.a.v. de handelsvloot doet, voor verschillende landen, de tonnage der binnenvloot per 100.000 inwoners te vergelijken. Doen wij dit voor Duitsland en Nederland dan vinden wij per 1 Jan. 1937:

Duitsland ⁴⁾	9.502 ton
Nederland ⁵⁾	43.968 ton

Door Dr. L. wordt echter niet alleen gewezen op het directe belang van de buitenlandse handel en de scheepvaart voor het Nederlandse welvaartspeil, ook aan hun indirect belang in dit opzicht wordt de nodige aandacht geschonken. Want ook dit is groot te noemen, daar een belangrijk gedeelte van de vaderlandse industrie gegrondvest is op het internationale vervoer. Dit geldt in het bijzonder voor de verkeersindustrie met als duidelijk voorbeeld de scheepsbouw (zowel het nieuwbouw- als het reparatiebedrijf).

Hiermede zijn enkele der belangrijkste punten uit deze brochure naar voren gebracht en nader beschouwd. Stellen wij ons tenslotte de vraag, of het geschriftje voldoet aan de eisen, die wij er aan stellen kunnen met het oog op het doel, waarvoor het is geschreven, zo kunnen wij niet anders zeggen dan: volkomen! In het kader van de goede volksvoorlichting zal het dan ook niet nalaten goede diensten te bewijzen.

P. G. RIDDER.

³⁾ Gegevens ontleend aan de „Statistiek van In-, Uit- en Doorvoerhandel”.

⁴⁾ Berekend uit gegevens ontleend aan het „Wochenbericht des Instituts für Konjunkturforschung” van 11 Aug. 1937.

⁵⁾ Berekend uit gegevens ontleend aan de „Statistiek van de Grootte en Samenstelling van de Binnenvloot in Nederland”.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Grond. Afkondiging van een nadere uitvoeringsbeschikking inzake vervreemding van niet-landbouwgronden. (E. V. 8/1/43, pag. 35; Stct. No. 255).

Handel. Nadere regelingen inzake beperking van den handel in vuurvast puin. (E. V. 1/1/43, pag. 7; Stct. No. 252).

Hotels. Voorschriften inzake het gebruik van stroomend warm water in hotels, logementen, herbergen of pensions. (E. V. 1/1/43, pag. 7; Stct. No. 248).

Industrie. Beperkende bepalingen ten aanzien van het gebruik van vlakglas. (E. V. 8/1/43, pag. 35).

Prijsregelingen. Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot aanvulling van de prijsaanduidingsregeling voor restaurants e. d., regeling ten aanzien van den prijs voor Duitse merkartikelen, vaststelling van prijsmaxima voor den verkoop van veenputten, maximum-prijsregeling voor den verkoop van ballongas voor autottractie, afkondiging van maximum-huurprijzen voor verbouwde landbouwtractoren. (E. V. 8/1/43, pag. 35; Stct. Nos. 254 en 255).

Smecrolië. Publicatie van een herziene lijst van zgn. regeneratiebedrijven, aan wie het is toegestaan gebruikte

smecroliën van verbrandingsmotoren te regenereren. (E. V. 1/1/43; Stct. No. 248).

Steunregeling garnalendrogers. Vaststelling van de definitieve toeslagen, welke aan garnalendrogers voor het afgeleverde product worden uitgeteerd. (E. V. 8/1/43, pag. 35; Stct. No. 255).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Pluimvee en konijnen. Vaststelling van bepalingen tot het weren van besmettelijke ziekten bij pluimvee en konijnen, waarbij o. m. beperkende bepalingen kunnen worden gesteld voor het houden van keuringen, tentoonstellingen e. d. (E. V. 1/1/43, pag. 7; Stct. No. 248).

MAANDCIJFERS.

INDEXCIJFERS VAN NEDERLANDSCHE AANDELEN (Centraal Bureau voor de Statistiek).

(Men zie voor de wijze van berekening der indexcijfers het Maandschrift van het C.B.S. van Maart 1925, blz. 355 e.v. en 30 April 1937, blz. 605 e.v. De lijst der fondsen, uit welke notering de indexcijfers worden berekend, ligt ter inzage op het Centraal Bureau voor de Statistiek).

De tusschen haakjes geplaatste cijfers geven het aantal fondsen aan, waaruit het indexcijfer is berekend.

1930 = 100	Productie- middelen industrieën (29)	Consumptie- goederen industrieën (22)	Nijverheid (51)	Banken (6)	Scheepvaart- onder- nemingen (6)	Petroleum (1)	Internationale fondsen ¹⁾ (5)	Suiker (5)	Rubber (7)	Tabak (4)	Thee (5)	Indische onder- nemingen ²⁾ (29)	Algemeen index- cijfer ³⁾ (100)	Amerik. fondsen (15)
1930	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	0
1931	72	76	74	86	55	57	51	63	51	68	65	66	70	59
1932	44	55	49	64	30	37	32	36	29	39	46	41	46	39
1933	51	59	54	72	26	44	34	35	45	38	59	49	52	36
1934	50	66	57	68	21	42	34	28	73	41	69	58	55	34
1935	46	67	55	75	21	47	38	34	80	48	65	60	55	37
1936	52	76	64	80	38	79	44	42	109	70	73	79	66	62
1937	85	108	95	103	113	108	70	64	209	92	107	120	104	76
1938	84	105	93	99	98	90	57	56	145	81	94	98	96	54
1939	86	100	92	80	94	79	45	63	132	53	84	86	90	56
1941 ⁴⁾	140	154	146	91	139	72	74	75	192	75	101	110	129	—
1942	164	174	168	102	131	81	93	50	122	48	72	71	132	—
Jan. 1941	126.2	139.2	131.8	85.9	134.1	70.8	61.8	77.6	186.2	70.6	93.4	106.4	120.0	69.7
Febr. „	120.8	133.4	126.2	84.1	125.3	62.0	56.7	69.6	169.9	64.9	89.4	97.6	118.4	63.4
Maart „	123.0	135.8	128.5	82.1	125.6	60.0	56.8	69.9	174.0	64.9	90.7	99.0	115.1	63.8
April „	134.3	151.7	141.8	87.1	133.7	70.6	68.8	78.9	189.3	75.3	100.7	109.5	126.5	57.1
Mei „	130.2	146.2	137.1	88.3	128.6	64.7	67.6	74.5	181.3	72.4	100.1	105.2	121.6	—
Juni „	127.1	141.1	133.1	85.5	124.8	—	66.9	68.1	169.4	70.4	97.3	99.0	117.1	—
Juli „	136.9	150.2	142.8	87.7	133.7	65.8	74.8	72.5	186.2	76.0	99.1	106.4	125.6	—
Aug. „	147.0	160.3	152.7	92.2	144.9	71.2	79.2	75.4	195.2	77.9	100.2	110.9	133.8	—
Sept. „	154.1	170.7	161.3	96.3	156.3	84.1	89.1	81.4	218.2	85.2	106.0	122.1	143.0	—
Oct. „	150.2	166.8	157.4	96.3	154.7	84.1	84.5	82.0	218.2	85.1	112.0	123.5	141.1	—
Nov. „	161.4	176.6	167.9	99.6	161.9	89.5	90.3	85.3	229.5	89.3	121.2	130.4	149.9	—
Dec. „	163.6	177.9	169.8	103.4	139.6	76.0	91.3	67.9	186.5	72.3	103.3	105.5	142.8	—
Jan. 1942	160.4	174.5	166.4	103.6	127.2	65.8	89.5	53.7	127.1	49.0	78.7	76.2	131.6	—
Febr. „	157.5	170.5	163.1	107.1	118.5	60.9	85.4	46.2	101.5	41.4	70.3	63.1	125.5	—
Maart „	154.4	168.5	160.5	104.9	112.7	62.3	84.2	43.9	106.1	41.8	61.3	62.3	123.1	—
April „	167.1	176.9	171.4	107.9	133.2	79.0	93.5	50.5	126.3	49.7	73.7	73.6	134.6	—
Mei „	159.0	169.3	163.4	101.4	133.3	79.5	90.3	48.0	122.6	47.8	72.0	70.7	128.3	—
Juni „	164.6	175.5	169.3	99.5	138.9	88.4	94.4	51.4	130.6	50.6	75.2	75.1	133.4	—
Juli „	167.6	178.5	172.3	99.9	136.0	90.6	95.8	49.6	125.2	47.7	71.7	71.7	134.1	—
Aug. „	176.6	187.8	181.5	102.1	146.5	103.0	103.3	52.5	131.8	51.4	73.5	75.8	141.4	—
Sept. „	170.8	178.0	173.9	98.6	136.0	88.7	95.9	52.3	130.8	52.1	75.4	75.9	136.0	—
Oct. „	158.7	161.7	160.0	95.5	126.9	80.9	89.2	47.8	118.0	46.6	69.6	68.7	125.3	—
Nov. „	163.2	166.1	164.5	98.1	128.9	95.1	94.8	51.3	123.1	47.6	70.5	70.8	128.8	—
Dec. „	170.9	177.7	173.9	103.0	132.9	— ⁵⁾	99.3	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	135.9	—

¹⁾ Fondsen, die zowel internationaal verhandelbaar zijn, als geacht kunnen worden sterk den invloed van den buitenlandschen conjunctureelen toestand te ondervinden.

Hieronder is ook het petroleumtaandeel uit de voorafgaande kolom opgenomen.

²⁾ Hieronder zijn begrepen de aandelen uit de 4 voorafgaande kolommen.

³⁾ Aandelen van Nederlandsche en Nederlandsch-Indische ondernemingen, waaronder 3 fondsen, die niet in de voorafgaande kolommen zijn opgenomen.

⁴⁾ Daar over de maanden Mei t.e.m. Augustus 1940 geen indexcijfers werden berekend, is het niet mogelijk een gemiddelde voor 1940 te geven.

⁵⁾ Niet bekend, weinig of geen notering.

STATISTIEKEN.

BANKDISCONTOS.

Ned. (Disc. Wiss. 2 1/2)	28 Juni '41	Lissabon	4	31 Mrt. '41
Bk. (Vrsch.inRC3 1/2)	28 Aug. '39	Londen	2	26 Oct. '39
Athene	5 21 Juli '41	Madrid	4	28 Nov. '38
Batavia	3 14 Jan. '37	N.-York F.R.B.	1	27 Aug. '37
Belgrado	5 1 Febr. '35	Oslo	4 1/2	21 Sept. '39
Berlijn	3 1/2 9 Apr. '40	Parijs	1 1/2	17 Mrt. '41
Boekarest	3 12 Sept. '40	Praag	3	1 Jan. '36
Brussel	2 1/2 25 Jan. '40	Pretoria	3 1/2	15 Mei '33
Boedapest	3 22 Oct. '40	Rome	4 1/2	18 Mei '36
Calcutta	3 28 Nov. '35	Stockholm	3	29 Mei '40
Helsingfors	4 3 Dec. '34	Tokio	3 1/2	21 Juli '41
Kopenhagen	4 15 Oct. '40	Warschau	4 1/2	18 Dec. '37
		Zwits. Nat. Bk.	1 1/2	25 Nov. '36

1) 3 pCt. voor wissels, promessen en leeningen met een looptijd van meer dan 120 dagen.

KOERSEN VASTGESTELD DOOR HET NEDERLANDSCH CLEARINGSTUUT.

(met data van vaststelling)

Belga's	30.14	7 Aug. '40	Lewa (Bulgarije)	2.30	25 Nov. '40
Zw. Francs	43.56	11 Oct. '40	Pengoe (Hongarije)	36.52	20 Dec. '40
Fr. Francs	3.77	6 Mrt. '41	Pengoe (nwe. schuld)	45.89	20 Dec. '40
Lires	9.91	3 Juli '41	Zloty (Polen)	35.00	28 Jan. '41
Deensche Kr.	39.34	2 Febr. '42	(oude schuld)	37.68	11 Febr. '41
Noorsche Kr.	42.82	21 Dec. '40	Lei	1.28	24 April '41
Zweedsche Kr.	44.85	13 Aug. '40	Slow. Kr.	6.48	10 Juni '39
Finsche Mark	3.82	2 Juli '41	Drachmen		
Dinar (Joego-Slavie)	3.43	16 Aug. '40	(Griekenland)	1.26	8 Oct. '41
Dinar (nwe. schuld)	3.77	1 Juli '41	Kuna	3.77	29 Oct. '41
Turksche Ponden	1.45	29 Dec. '39			

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK.

Valuta's (schriftelijk en t.t.)

	N.-York	Brussel	Zürich	Stockh.	Helsinki
12 Jan. 1943	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
13 " 1943	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
14 " 1943	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
15 " 1943	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
16 " 1943	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
17 " 1943	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
18 " 1943	—	30.14	43.67	44.85 1/2	—
Laagste d.w.	—	30.11	43.63	44.81	—
Hoogste d.w.	—	30.17	43.71	44.90	—
Muntpariteit	1.469	24.906	48.003	66.671	6.266

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen	31 Dec. 1942	7 Jan. 1943
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f 19.728.612,58	f 33.559.161,87
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	" 1.030.587,56	" 600.496,53
Voorschotten op ult. Nov. resp. Dec. 1942 aan de gemeenten verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op de op die belastingen en op de vermogensbelasting	" 14.319.329,53	" 14.319.329,53
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾	" 257.644.447,54	" 258.427.040,29
Idem voor Suriname ¹⁾	" 8.085.166,65	" 8.098.531,65
Idem aan Curaçao ¹⁾	" 260.227,66	" 260.227,66
Kasvord. wegens credietverstreking a. h. buitenland	" 16.012.028,—	" 16.012.028,—
Daggeldleeningen tegen onderpand	" —	" —
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	" 129.117.657,88	" 146.422.722,86
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	" —	" 6.626.500,64
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	" 97.070.930,93	" 91.605.909,55
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	f —	f —
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	" —	" —
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	" —	" —
Schatkistbiljetten in omloop	" 110.096.100,—	" 110.096.000,—
Schatkistpromessen in omloop	" 2472.500.000,— ²⁾	" 2541.000.000,— ²⁾
Daggeldleeningen	" —	" —
Zilverbons in omloop	" 138.499.348,—	" 137.394.624,50
Schuld op ultimo Nov. resp. Dec. 1942 aan de gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fonds. alsmede op die bel. en op de vermogensbelasting	" —	" —
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	" 39.186.880,39	" —
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	" 324.880.237,09	" 350.455.133,48
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	" 9.401.455,92	" 9.481.455,92
Id. aan div. instellingen ¹⁾	" 82.842.988,37	" 117.846.345,86

1) In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. 2) Rechtstreeks bij De Nederl. Bank geplaatst f 199.000.000,—. 3) Idem f 272.000.000,—.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 18 Januari 1943.

Activa.	
Binnenl. wissels, promessen, enz.	f 244.900.000
(Hfdbank. f 244.900.000)	
(Bijbank. " —)	
(Agentsch. " 200.000)	
Papier op het buitenland	f 1.789.737.860
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgeloopen	—
	f 1.789.737.860
Beleeningen incl. voerschotten in rekening-courant op onderpand	f 129.403.450 ¹⁾
(Hfdbank. f 129.403.450 ¹⁾)	
(Bijbank. " 1.700.482)	
(Agentsch. " 41.792.835)	
	f 142.896.767
Op effecten, enz.	f 142.790.973 ¹⁾
Op goederen en ceelen	105.794
	f 142.896.767 ¹⁾
Voorschotten aan het Rijk	1.837.991
Munt en muntmateriaal:	
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 895.001.133
Zilveren munt, enz.	4.391.563
	f 899.392.696
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds	60.708.673
Gebouwen en meubelen der Bank	4.000.000
Diverse rekeningen	173.453.524
	f 3.317.127.511
Passiva.	
Kapitaal	f 20.000.000
Reservefonds	8.050.923
Bijzondere reserves	19.564.874
Pensioenfonds	13.153.201
Bankbiljetten in omloop	3.045.754.010
Bankassigatiën in omloop	106.659
Rek.-Courant } Van het Rijk	f 200.832.726
saldo's } Van anderen	" 200.832.726
	f 9.665.118
Diverse rekeningen	9.665.118
	f 3.317.127.511
Beschikbaar dekkingssaldo	f 1.445.942.713
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	3.614.856.780
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	244.000.000
1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	52.706.500

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. dekkings-saldo	Dekkings-perc.
18 Jan. '43	895.001	3.045.754	200.939	1.445.943	28
11 " '43	895.031	3.041.704	189.854	1.420.592	27,5
4 " '43	895.080	3.057.111	179.285	1.407.658	28
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83
Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
18 Jan. '43	245.100	244.000	142.897	1.789.738	173.454
11 " '43	275.500	272.000	144.798	1.787.326	129.986
4 " '43	282.500	272.000	148.965	1.757.861	136.901
6 Mei '40	9.853	—	217.726	750	150.648

DUITSCHER RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten-bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen	
7 Jan. 1943	76,3	281,0	26.766,9	22,3	
31 Dec. 1942	76,4	242,6	29.283,4	25,5	
21 " 1942	76,7	324,5	25.627,1	29,7	
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2	
Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
7 Jan. '43	86,3	1.551,5	23.713,6	3.715,8	769,7
31 Dec. '42	86,9	1.306,4	24.375,1	5.291,8	788,6
21 " '42	83,7	1.824,9	23.297,5	3.338,5	761,8
23 Aug. '39	982,6	6.380,5	8.709,8	1.195,4	94,2

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reichskredit-kassen	Crediet a. h. particuliere bedrijfsleven	Crediet aan Staat en openbare lichamen	Overheids-fondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
29 Dec. '42	53.276	743	21.297	1.917	67.881	4.032	4.524
22 " '42	52.549	753	21.416	1.903	67.597	3.998	4.227
17 " '42	52.023	886	21.342	1.892	67.305	3.959	4.080
26 Nov. '42	51.572	891	21.886	1.863	67.190	3.966	4.264
19 " '42	50.836	603	23.059	1.630	66.976	4.047	4.310
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1942 het Jaarregister 1942, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.	Blz.
Arbeldszaken	25	Slerteelt	12	
Belastingen	12	Spertijden	26	
Betalingsverkeer m. h. buitenland	12	Stilgelegde bedrijven	26	
Buitenlandsche handel	25	Steunregelingen	40	
Chemische producten	25	Vee	26	
Coöperatie	12	Verbeurdverklaarde voorwerpen	26	
Economische rechtspraak	25	Voedselvoorziening	26	
Grond	39	Vordering	26	
Handel	12, 25, 39	Zaden	26	
Hotels, enz.	39	Zuivel	12	
Industrie	12, 25, 26, 40			
Landbouw	26, 40			
Olie	40			
Omzetbelasting	12			
Organisatie bedrijfsleven	12, 25			
Pluimvee	40			
Prijsregelingen	12, 26, 40			

Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut:

6. Dr. G. Z. JOL
Ontwikkeling en organisatie der Nederlandsche brouwindustrie ..... (f 4,20)*
7. Dr. A. J. VERHAGE
De handel in bloembollen ..... (f 3,15)
8. Dr. A. TREEP
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Frankrijk ..... (f 4,20)*
10. Ir. A. BAARS en Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Seizoensbewegingen in het economisch leven van Nederland ..... (f 1,55)*
11. Dr. J. C. M. VAN RHEE
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zwitserland ..... (f 3,65)*
12. HENRI REUHLIN M. A.
Werkverruiming en haar gevolgen voor volkshuishouding en overheidsfinanciën ..... (f 1,05)*
13. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Economische politiek in België in de depressie ..... (f 1,05)*
14. Dr. W. L. VALK
Conjunctuurdiagnose ..... (f 6,30* geb., f 5,25* gecart.)
15. CH. GLASZ
Hypotheekbanken en Woningmarkt in Nederland ..... (f 1,55)*
16. Ir. J. W. BONEBAKKER
De Scheepsbouwnijverheid in Nederland ..... (f 1,55)*
18. Dr. E. VAN DER WIEL
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zweden ..... (f 2,60)*
19. Dr. J. J. J. DALMULDER
On econometrics ..... (f 2,65* geb.; f 1,55* ingen.)
20. Dr. T. KOOPMANS
Linear regression analysis of economic time series ..... (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
21. Dr. W. L. VALK
Production, pricing and unemployment in the static state ..... (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
22. Dr. H. J. FRIETEMA
Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en koloniale boter ..... (f 3,15)*
23. Dr. Ir. A. BAARS
Openbare werken en conjunctuurbeweging ..... (f 2,10)*
24. Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK
Een analyse van de arbeidsproductiviteit in Nederland ..... (f 2,60)*
25. Dr. L. R. W. SOUTENDIJK
Methoden tot het vaststellen van den omvang der besparingen ..... (f 2,60)*
26. J. VAN DER WIJK
Inkomens- en Vermogensverdeeling ..... (f 2,60)*
27. Dr. T. KOOPMANS
Tanker freight rates and tankship building ..... (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
28. Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 tot en met 1938, samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I., onder leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck ..... (f 2,10)*
29. Dr. A. WINSEMIUS
Economische aspecten der internationale migratie ..... (f 2,10)*
30. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Egalisatiefondsen en monetaire politiek in Engeland, Nederland en de Vereenigde Staten (derde gewijzigde druk) ..... (f 2,10)*
31. M. J. SCHUT
Tinrestrictie en tinprijs ..... (f 1,55)*
32. Dr. J. R. A. BUNING
De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland ..... (f 3,65)*

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. Haarlem

Verkrijgbaar in den boekhandel